

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษานุมัติปัญญาท้องถิ่นจากวรรณกรรมอีสานเรื่องสุวรรณจักรกumar ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ๕ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการปริวรรตอักษรธรรมอีสาน

ตอนที่ ๒ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับนุมัติปัญญาท้องถิ่น

ตอนที่ ๓ ทฤษฎีและแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์

ตอนที่ ๔ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวรรณกรรมอีสานเรื่องสุวรรณจักรกumar

ตอนที่ ๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ ๑ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการปริวรรตอักษรธรรมอีสาน

๑. ความหมายและที่มาของอักษรธรรมอีสาน

อักษรธรรมอีสาน เป็นอักษรโบราณที่เคยใช้ในภาคอีสานและอาณาจักรล้านช้าง สำหรับบันทึกเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาลงในใบลาน เช่น พระไตรปิฎก ฎีกา และชาดกต่าง ๆ เป็นต้น อักษรธรรมอีสานจึงเป็นอักษรชั้นสูงและศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏใช้ทั้งในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานของไทย (ยุทธพงษ์ มาตย์วิเศษ, ๒๕๔๘ : ๓)

จากการสำรวจจารึกในภาคอีสาน พบว่า จารึกอักษรธรรมอีสานที่เก่าแก่ที่สุดคือ จารึกที่ฐานพระพุทธรูปประธานในอุโบสถวัดพระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม จารึกนี้ระบุนจุลศักราช ๘๖๕ ตรงกับ พ.ศ. ๒๐๔๖ (ธวัช ปุณโณทก, ๒๕๒๕ : ๒๒๘)

อักษรธรรมอีสานมีบทบาทสำคัญในการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งเรื่องศาสนาและสรรพวิชาหลากหลายแขนง โดยมีภาวเรียนการสอนอีก ๒ ชั้นที่สถานซึ่งจัดขึ้นสำหรับพระภิกษุและสามเณรในวัดที่ลดความสำคัญลงจนเลิกเรียนเลิกสอนไปเอง เหลือเพียงตัวอักษรที่อยู่ในหนังสือผูกใบลานที่ยังเก็บไว้ในวัดเท่านั้น

อักษรธรรมอีสานได้จารึกหรือจารลงในวัสดุต่าง ๆ ได้แก่ ศิลา ใบลาน ไม้ไผ่ และกระดาษ เพื่อบันทึกเรื่องราวตามความเหมาะสมในการใช้งาน วัสดุทั้ง ๔ ประเภทนั้น ใบลาน เป็นวัสดุที่ใช้บันทึกเรื่องราวโดยใช้อักษรธรรมอีสานมากที่สุด เพราะใบลานเป็น วัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น ทั้งยังเป็นวัสดุที่มีอายุการใช้งานที่ทนทานนับร้อยปี โดยมากบันทึก เรื่องราวเกี่ยวกับ ศาสนา ชาคก ตำนาน ตำรา คถา ฯ

๒. หลักการปฏิวรรตอักษรธรรมอีสาน

ปัจจุบันการศึกษาอักษรธรรมอีสานไม่เป็นที่นิยมเช่นในอดีต ดังนั้น วรรณกรรมหรือตำราวิชาการต่าง ๆ ที่บันทึกเป็นอักษรธรรมอีสานจึงไม่สามารถเอื้อ คุณประโยชน์แก่สังคมเช่นแต่ก่อน เนื่องจากมีผู้ที่อ่านอักษรธรรมอีสานได้น้อยลง เพื่อให้ คนในยุคปัจจุบันสามารถรับรู้และเข้าใจเนื้อหาในใบลานที่จารด้วยอักษรธรรมอีสาน จึงต้อง มีการปฏิวรรตอักษรธรรมอีสานให้เป็นอักษรไทยปัจจุบันก่อน ซึ่งทำได้ ๓ วิธี ดังนี้ (ประเสริฐ ฒ นคร. ๒๕๔๕ : ๔๘-๕๒)

๒.๑ ปฏิวรรตตามรูปอักษรตัวต่อตัว

การปฏิวรรตอักษรตัวต่อตัวนั้นเป็นแบบที่นิยมกันมาก โดยจะปฏิวรรต ตามรูปอักษรที่ปรากฏไม่คำนึงถึงเสียงอ่าน และจะเขียนตามอักษรวิธีภาษาไทยปัจจุบันไว้ เพื่อให้อ่านเข้าใจได้ยิ่งขึ้น

วิธีการปฏิวรรตแบบนี้เป็นที่นิยมกันมากเพราะจะทำให้ผู้ปฏิวรรตเห็น ลักษณะของการใช้ภาษาจากอักษรที่ปฏิวรรตแล้วจึงค่อยปรับให้เข้ากับอักษรวิธีไทยปัจจุบัน เพื่อให้เข้าใจเนื้อหาได้อย่างถูกต้อง

๒.๒ ปฏิวรรตตามเสียงภาษาท้องถิ่น

การปฏิวรรตอักษรตามเสียงภาษาถิ่นนั้น จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้รู้ ภาษาถิ่นนั้น ๆ แต่ไม่สามารถอ่านอักษรโบราณได้ เมื่อได้อ่านเนื้อเรื่องที่ปฏิวรรตโดยใช้ อักษรไทยและอักษรวิธีปัจจุบัน แต่เขียนตามเสียงภาษาถิ่นนั้นจะสามารถเข้าใจเนื้อความได้ดี แต่การปฏิวรรตแบบนี้เป็นปัญหามากสำหรับคนที่ไม่รู้ภาษาถิ่น กล่าวคือมีบุคคลถึงร้อยละ ห้าสิบที่ไม่เข้าใจเนื้อหาจากการปฏิวรรตแบบนี้

การปริวรรตภาษาอีสานตามเสียงภาษาถิ่นนั้น พรชัย ศรีสารคาม (๒๕๕๑ : สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า คำอีสานที่ออกเสียงเป็นสำเนียงอีสานต้องเขียนให้ตรงกับเสียงจริง เช่น

| | | |
|----------|--------------|---|
| ผู้หญิง | ควรเขียนเป็น | ผู้ญิง |
| ทั้งหลาย | ควรเขียนเป็น | ทังหลาย |
| นั่งข้าว | ควรเขียนเป็น | หนึ่งเข้า |
| คนหนึ่ง | ควรเขียนเป็น | คนหนึ่ง |
| หยาดน้ำ | ควรเขียนเป็น | อวยาคน้ำ (อวย เป็นอักษรนำเพื่อให้อักษรนั้นมีเสียงวรรณยุกต์ในอักษรกลาง) เป็นต้น |

๒.๓ ปริวรรตใช้หลักการเขียนคำที่คนปัจจุบันส่วนใหญ่เข้าใจ

การปริวรรตแบบนี้เน้นการปริวรรตให้อยู่ ในรูปที่ตรงกับภาษากลางมากที่สุด เพื่อให้คนทุกถิ่นสามารถอ่านได้ ซึ่งมีข้อเสนอแนะในการปริวรรต ดังนี้

๒.๓.๑ ถ้าตัวหนังสือในต้นฉบับภาษาถิ่นออกเสียงตรงกับคำภาษาไทยปัจจุบัน ให้เขียนตามตัวหนังสือนั้น โดยไม่ต้องคำนึงถึงเสียงอ่านที่เป็นภาษาถิ่น เช่น ต้นฉบับเขียนว่า “ซ้าง” ภาษาถิ่นล้านนาออกเสียงเป็น “จ้าง” ภาษาถิ่นอีสานออกเสียงเป็น “ซ่าง” ให้ถ่ายถอดเป็น “ซ้าง” ตามตัวหนังสือเพื่อทำให้คนไทยทุกภาคเข้าใจตรงกัน

๒.๓.๒ ถ้าเสียงอ่านในภาษาถิ่นนั้นตรงกับคำภาษากลาง ให้เขียนตามเสียงอ่านโดยไม่ต้องคำนึงถึงอักษรวิธีของต้นฉบับ เช่น ข้อความ “จ๊โพเทิร” อ่านตามสำเนียงท้องถิ่นเป็น “จ๊กโปเคิน” ก็ให้ถ่ายถอดตามเสียงอ่าน

๒.๓.๓ ในกรณีที่คำบางคำเป็นภาษาถิ่นและไม่มีใช้ในภาษากลาง ควรเขียนตามเสียงของท้องถิ่นหรือตามตัวหนังสือต้นฉบับ

๓. ลักษณะทั่วไปของอักษรธรรมอีสาน

๓.๑ รูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน แบ่งเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๓.๑.๑ พยัญชนะตัวเต็ม คือ พยัญชนะที่เขียนเต็มรูป ทำหน้าที่เป็นพยัญชนะต้น หรือตัวสะกด หรือตัวควบกล้ำ

๓.๑.๒ พยัญชนะเพ็องหรือตัวเพ็อง คือ พยัญชนะที่เขียนครึ่งรูป ใช้เขียนไว้ได้บรรทัดเพื่อเป็นตัวสะกด บางคำก็เขียนเหนือพยัญชนะต้น

รูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน

| | | | | | | | | | |
|------|-------|------|-------|------|-------|------|-------|------|-------|
| ก | | ข | | ค | | ง | | จ | |
| เต็ม | เพ็อง | เต็ม | เพ็อง | เต็ม | เพ็อง | เต็ม | เพ็อง | เต็ม | เพ็อง |
| ก | ก | ข | ข | ค | ค | ง | ง | จ | จ |
| ช, ฅ | | ค | | ต | | ถ | | ท | |
| เต็ม | เพ็อง | เต็ม | เพ็อง | เต็ม | เพ็อง | เต็ม | เพ็อง | เต็ม | เพ็อง |
| ช | ฅ | ค | ค | ต | ต | ถ | ถ | ท | ท |
| ธ | | น | | บ/ป | | ผ | | ฝ | |
| เต็ม | เพ็อง | เต็ม | เพ็อง | เต็ม | เพ็อง | เต็ม | เพ็อง | เต็ม | เพ็อง |
| ธ | ธ | น | น | บ/ป | บ/ป | ผ | ผ | ฝ | ฝ |
| พ | | ฟ | | ภ | | ม | | ย | |
| เต็ม | เพ็อง | เต็ม | เพ็อง | เต็ม | เพ็อง | เต็ม | เพ็อง | เต็ม | เพ็อง |
| พ | พ | ฟ | ฟ | ภ | ภ | ม | ม | ย | ย |
| อย | | ล | | ว | | ส | | ห | |
| เต็ม | เพ็อง | เต็ม | เพ็อง | เต็ม | เพ็อง | เต็ม | เพ็อง | เต็ม | เพ็อง |
| อย | อย | ล | ล | ว | ว | ส | ส | ห | ห |
| อ | | ฮ | | | | | | | |
| เต็ม | เพ็อง | เต็ม | เพ็อง | | | | | | |
| อ | อ | ฮ | ฮ | | | | | | |

๓.๒ รูปสระอักษรธรรมอีสาน แบ่งเป็น ๓ ประเภท ประกอบด้วย

๓.๒.๑ สระลอย คือ สระที่ใช้เขียนพยางค์ที่เป็นเสียงสระ มี ๕ รูป ดังนี้

รูปสระลอยอักษรธรรมอีสาน

| | | | | | | | | |
|-----|-----|-----|-----|----|----|----|-----|-----|
| หฺ: | หฺว | หฺว | หฺว | หฺ | หฺ | หฺ | หฺว | หฺว |
| อะ | อา | อิ | อี | อุ | อู | เอ | โอ | เอา |

ตัวอย่างการใช้สระลอย

| | | |
|----|---------|---------|
| ๒๕ | (อก) | |
| ๒๖ | (อากา) | |
| ๒๗ | (อุโป) | |
| ๒๘ | (อีสาน) | เป็นต้น |

๓.๒.๒ สระจม คือ สระที่ต้องผสมกับพยัญชนะต้น สระจมมีทั้งสระเสียงสั้นและสระเสียงยาว โดยเขียนไว้รอบพยัญชนะตัวเต็ม ถ้าอยู่ด้านหน้าเรียกว่า สระหน้า ถ้าอยู่ด้านหลังเรียกว่า สระหลัง ถ้าอยู่ด้านบนเรียกว่า สระบน ถ้าอยู่ด้านล่างเรียกว่า สระล่าง มี ๒๘ รูป ดังนี้

รูปสระจมอักษรธรรมอีสาน

| | | | | | | |
|-------|-------|------|-------|-------|-------|-------|
| - ะ | - ๖ | ๐ | ๑ | ๒ | ๓ | ๔ |
| อะ | อา | อิ | อี | อึ | อือ | อุ |
| เ | เ - ะ | เ - | แ - ะ | แ - | โ - ะ | โ - |
| อุ | เอะ | เอ | แอะ | แ | โอะ | โ |
| เ - ๖ | - ๒ | ๐ | ๑ | ๒ | ๓ | ๔ |
| เออะ | ออ | อัวะ | อัว | เอียะ | เอีย | เอือะ |
| เ - ๑ | เ - ะ | เ - | - ๖ | / - | เ - ๖ | ๖ |
| เอือ | เออะ | เออ | อ้า | ไอ | เอา | ออย |

๓.๓ สระพิเศษ คือ สระที่มีรูปและการใช้ต่างจากอักขระที่เป็นอยู่ รูปสระพิเศษ มี ๖ รูป ดังนี้

๓.๓.๑ ๓] ไม้เื้องสูง หรือ ไม้เื้องหลวง ใช้เขียนประกอบพยัญชนะต้นที่เป็นตัว ๐ (๖) เพื่อไม่ให้พ้องกับตัว ๓ (๓) จึงเขียนเป็น ๓] (๖)

๓.๓.๒ ๓- ๓] ตัวห้อย ข ใช้เขียนแทนสระเอียเมื่อกำนั้นมีตัวสะกด เช่น ๓- ๓] (เคียด) ๓- ๓] (เรียน) เป็นต้น

๓.๓.๓ ๓) สระออย ใช้เป็นเสียงสระออสกกดด้วยแม่เกอย เช่น ๓) (น้อย) ๓) (ร้อย) เป็นต้น

๓.๓.๔ ๓) ตัว ฤ ใช้เขียนแทนได้ทั้ง ฤ ฤา ฤา ฤา เช่น ๓) (ตั้งฤ) เป็นต้น

๓.๓.๕ (-) เรียกว่า แม่เกอน้ำกาหลัง ใช้เป็นสระโอ ในคำภาษาบาลีสันสกฤต เช่น ๓) (นะโม) ๓) (พุทโธ) เป็นต้น

๓.๓.๖ ๓) ใช้เขียนบนพยัญชนะต้นมีวิธีการใช้ดังนี้

๑) ใช้แทนสระเอ เช่น ๓) (แถ) ๓) (แก้ว) เป็นต้น

๒) ใช้แทนสระเอา เช่น ๓) (เจ้า) เป็นต้น

๓) ใช้แทนสระโอะ เช่น ๓) (คง) ๓) (คน) เป็นต้น

๓.๔ ตัวเลขอักษรธรรมอีสาน สามารถเขียนเทียบกับตัวเลขไทยตามตาราง

| | | | | | | | | | | |
|-----------------------|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| เลขอักษรธรรม อีสาน | ๑ | ๒ | ๓ | ๔ | ๕ | ๖ | ๗ | ๘ | ๙ | ๐ |
| เลขไทย | ๑ | ๒ | ๓ | ๔ | ๕ | ๖ | ๗ | ๘ | ๙ | ๐ |

หลักการการเขียนตัวเลขในอักษรวิธีอักษรธรรมอีสาน

๓.๔.๑ การเขียนเลขหลักเดียว จะเขียนเลขนั้นไว้โดด ๆ

๓.๔.๒ การเขียนเลขหลักสิบ จะเขียนค่าหลักสิบก่อน แล้วกันด้วยเลขศูนย์ แล้วตามด้วยหลักหน่วย เช่น

๓๐๑ (๓๑)

๓๐๖ (๓๖)

๔๐๑ (๔๑)

๔๐๖ (๔๖) เป็นต้น

หลักสิบเฉพาะเลขสิบเอ็ดสามารถเขียนได้สองแบบ คือ เขียนเลขจำนวนสิบก่อนแล้วค่อยเขียนเลขหนึ่งตามหรือเขียนเลขจำนวนสิบก่อนแล้วค่อยเขียนคำว่า “เอ็ด” ตามหลัง เช่น

๑๐๑ (๑๑) ๑๐๖ (๑๑) เป็นต้น

ในบางกรณีจำนวน ๒๐-๒๕ มักจะใช้คำว่า ๒๐ (ชาว) แล้วตามด้วย
หลักหน่วย เช่น

๒๐ (๒๐)

๒๑ (๒๑)

๒๒ (๒๒)

๒๓ (๒๓)

๒๔ (๒๔)

๒๕ (๒๕) เป็นต้น

๓.๔.๓ การเขียนเลขตั้งแต่หลักร้อยขึ้นไป จะใช้ตัวเลขตามด้วยคำบอก
ค่าหลัก ส่วนหลักหน่วยจะใช้ตัวเลข เช่น

๒๐๐ (๒๐๐)

๓๐๑ (๓๐๑)

๔๐๐ (๔๐๐)

๒,๐๐๐ (๒,๐๐๐)

๒,๕๒๑ (๒,๕๒๑)

๘๔,๐๐๐ (๘๔,๐๐๐) เป็นต้น

๓.๕ รูปอักษรพิเศษและเครื่องหมายต่าง ๆ

๓.๕.๑ ขย สอสองห้อง เป็นการลดรูปการเขียน ขย (ส) ซ้อนกัน
๒ ตัว ตัวที่หนึ่งทำหน้าที่เป็นตัวสะกดแม่คของคำหน้า ส่วนตัวที่สองเป็นพยัญชนะต้นของ
คำหลัง เช่น ขยข (ตัดสต) เป็นต้น

๓.๕.๒ ก คือ การเขียน ก (ญ) ซ้อนกัน ๒ ตัว เช่น กญ (ปัญญา) กญ (กัญญา) เป็นต้น

๓.๕.๓ ๕ แทน รว(นา) เช่น ๕๕๖ (นาโด) ๕๓ (นำ,น้ำ)
เป็นต้น

๓.๕.๔ [- ไม้ระวาง ใช้เขียนไว้หน้าพยัญชนะต้น เป็นเสียงควบกล้ำ
กับพยัญชนะต้นผสมกับสระ อะ เช่น (๖๕๖ (พหรม) (๖๖๖ (ปราชญ์) (๖๖๖
(ประกอบ) เป็นต้น

๓.๕.๕ - ไม้ซัด ใช้เขียนบนพยัญชนะ ทำหน้าที่ ดังนี้

๑) ใช้เป็นไม้หันอากาศ เช่น ๕๕ (ซัด) ๕๕ (จัก)

เป็นต้น

๒) ใช้ประกอบคำที่ประสมด้วยสระ อะ หรือ เอ ที่มีตัวสะกด เช่น ๕๕๕
(เป็น) ๕๕๕ (เขต) เป็นต้น

๓) ใช้ประกอบกับสระเอียที่ไม่มีตัวสะกด เช่น ๕๕๕ (เมีย)
๕๕๕ (เยีย) เป็นต้น

๔) ใช้เขียนบนพยัญชนะเป็นตัวสะกดแม่กก เช่น ๕๕๕ (มาก)
๕๕๕ (นาก) ๕๕๕ (ออก) ๕๕๕ (โลก) เป็นต้น

๓.๕.๖ - นิคหิต ใช้เขียนบนพยัญชนะ เป็นตัวสะกดในแม่กงหรือ ัง
ในภาษาบาลี เช่น ๕๕๕ (พุทฺธ) เป็นต้น

๓.๕.๗ - ไม้อังกลั่น ใช้เขียนบนพยัญชนะ เป็นตัวสะกดในแม่กง
ในกรณีที่ได้พยัญชนะตัวนั้นมีสระอยู่ เช่น ๕๕๕ (ท้อง) ๕๕๕ (น้อง) เป็นต้น

๓.๕.๘ - ไม้ข่ม หรือ ไม้โก้ม ใช้เขียนบนพยัญชนะ ทำหน้าที่ ดังนี้

๑) ใช้เป็นสระโอะ เช่น ๕๕ (คน) ๕๕ (พง) ๕๕ (คง) เป็นต้น

๒) ใช้ประกอบกับพยัญชนะ ๐ (ว) ในสระ ฮัว เช่น ๕๕ (หัว)

๕๕ (หัว) ๕๕ (กลัว) เป็นต้น

๓) ใช้เป็นเสียงสระเอา ในการเขียนภาษาถิ่นอีสาน เช่น ๕๕ (เจ้า)

๕๕ (เก๋า) ๕๕ (เล้า) เป็นต้น

๓.๕.๙. เลข ๖ ใช้เป็นเครื่องหมายไม้ยมกเพื่อซ้ำคำ เช่น ๖๖ (ใจ ๆ)

๖๖ (ใจ ๆ) ๖๖ (ต่าง ๆ) เป็นต้น

๓.๖ หลักการใช้เฉพาะในอักษรวิธีอักษรธรรมอีสาน ได้แก่

๓.๖.๑ การเขียนอักษรธรรมอีสาน ไม่มีการเว้นวรรคตอนเขียนติดกันไปทั้งหมด

๓.๖.๒ การใช้วรรณยุกต์ ตามอักษรวิธีอักษรธรรมอีสานนั้น แม้จะมีการผันเสียงได้ครบ แต่ไม่ปรากฏรูปวรรณยุกต์กำกับ ผู้อ่านจึงต้องค้นหาเสียงเพื่อให้ได้ความหมายที่ถูกต้อง โดยอาศัยบริบทของคำนั้น วิธีนี้คนอีสานเรียกว่า "หนังสือ หนังสืหา" ซึ่งข้อนี้เป็นเสน่ห์ของอักษรโบราณอีสาน เช่น อีจ๋มจ๋ม อีจ๋มจ๋ม คำอ่าน เจ้าก็มาจ๋มจ๋ม เป็นต้น

๓.๗ การสะกดคำตามหลักอักษรวิธีภาษาอีสาน ได้แก่

๓.๗.๑ การสะกดคำในแม่ กก แบ่งออกได้ ๔ ลักษณะ ได้แก่

๑) ใช้ ก (ห้อย ก) เป็นตัวสะกดในแม่ กก เช่น กจจ (กกจิก) กจจ (จาก) เป็นต้น

๒) ถ้ามีพยัญชนะหรือสระล่างจะใช้ ก ตัวเต็ม เช่น กจจ (หลัก) กจจ (ดอก) กจจ (นอก) เป็นต้น

๓) ใช้ - (ไม้ซัด) เป็นตัวสะกดในแม่ กก เช่น กจจ (นาก) กจจจ (พรากจาก) กจจ (มาก) กจจ (ปาก) เป็นต้น บางกรณีใช้แทนทั้งไม้หันและพยัญชนะตัว ก เช่น กจจ (สัก) กจจ (จัก) กจจ (มัก) กจจ (รัก) เป็นต้น

๓.๗.๒ การสะกดคำในแม่ กข แบ่งออกได้ ๓ ลักษณะ ได้แก่

๑) ใช้ - (ห้อย ค) เป็นตัวสะกดในแม่ กข เช่น กจจ (ขาด) กจจ (ขาด) กจจ (ขาด) เป็นต้น

๒) ถ้ามีพยัญชนะหรือสระล่าง จะใช้ ก ตัวเต็ม เช่น กจจ (หลุด) กจจ (ดอก) กจจ (ชุก) เป็นต้น

๓) บางครั้งพบมีการใช้อักษรอื่นสะกดแทนตัว ก (ค) เช่น กจจ (ปราชญ์) กจจ (มาส) กจจ (ราช) เป็นต้น

๓.๗.๓ การสะกดคำในแม่ กบ แบ่งออกได้ ๓ ลักษณะ ได้แก่

๑) ใช้ - (ห้อย บ) อาจซ้ำกับ - (ห้อย บ) เป็นตัวสะกดในแม่ กบ เช่น กจจ (กบ) กจจ (หาย) กจจ (บาป) เป็นต้น

๒) ถ้ามีพยัญชนะหรือสระล่างจะใช้ ๒ ตัวเต็ม เช่น ๒ (กลับ)

๑๒ (ทบ) ๒๒ (สบ) เป็นต้น

๓) ถ้าใช้ประกอบสระ อู และ อุ สามารถใช้ได้ทั้ง ๓ และ ๒

เช่น อูบ เขียนเป็น ๓๓ และ ๓๒

๓.๓.๔ การสะกดคำในแม่ กง แบ่งออกได้ ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑) ใช้ตัว - (ห้อย ง) เป็นตัวสะกดในแม่ กง เช่น ๑ (คง)

๑๓ (แดง) ๑๒ (ทาง) ๑๒ (นาง) เป็นต้น

๒) ถ้ามีพยัญชนะหรือสระล่างจะใช้ ๓ ตัวเต็ม เช่น ๒๓ (หลัง)

๑๓ (นong) ๑๒ (long) ๑๒ (cong) เป็นต้น

บางครั้งจะใช้ - (อั้งแล่น) เช่น ๑ (ควง) ๑ (ฝุง) ๑ (ขุง)

เป็นต้น

๓.๓.๕ การสะกดคำในแม่ กน แบ่งออกได้ ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑) - (ห้อย น) ใช้เป็นตัวสะกดในแม่ กน เช่น ๒ (บาน)

๑๒ (เป็น) ๑๒ (แคน) เป็นต้น

๒) ถ้ามีอักษรผสมหรือสระล่าง จะใช้ ๓ (ร) เช่น ๒๓ (หมื่น)

๑๓ (ตอน) ๑๒ (นอน) เป็นต้น

๓.๓.๖ การสะกดคำในแม่ กม แบ่งออกได้ ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑) - (ห้อย ม) ใช้เป็นตัวสะกดในแม่ กม เช่น ๑๒ (ตาม)

๑๒ (งาม) ๑๒ (ขาม) ๑๒ (ลาม) เป็นต้น

๒) ถ้ามีอักษรผสมหรือสระล่าง จะใช้ ๒ ตัวเต็ม เช่น ๑๒ (หลุม)

๑๒ (ตุ้ม) ๑๒ (ค่อม) ๑๒ (ค่อม) เป็นต้น

๓.๓.๗ การสะกดคำในแม่ เกย แบ่งออกได้ ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑) - (ห้อย ย) ใช้เป็นตัวสะกดในแม่ เกย เช่น ๑๒ (กาย)

๑๒ (โดย) ๑๒ (ส่าย) เป็นต้น

๒) คำที่ใช้สระอออกจะใช้สระพิเศษ คือ - (สระ อออก) เช่น

๑๒ (น้อย) ๑๒ (ร้อย) ๑๒ (คอย) เป็นต้น

๓.๓.๘ การสะกดคำในแม่ เกอว แบ่งออกได้ ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑) ใช้ตัวห้อย - (ห้อย) เป็นตัวสะกดในแม่ เกอว เช่น ๑๒ (ท้าว)

๑๒ (แล้ว) ๑๒ (ลาว) ๑๒ (สาว) เป็นต้น

๒) ถ้ามีอักษรผสมหรือสระต่างจะใช้ ๐ ตัวเต็ม เช่น ๒๖๐ (กลัว)
 ๒๖๐ (กลัว) เป็นต้น

๓.๘ คำพิเศษ คือ คำที่เขียนขึ้นพิเศษสามารถอ่านได้หลายเสียงในรูปเดียว หรืออ่านได้มากกว่ารูปที่ปรากฏ เช่น

| | |
|-------|----------|
| ศัพท์ | คำอ่าน |
| ๒๖ | อันว่า |
| ๒๖๓ | ก็ดี |
| ๒๖๖ | ก็กล่าว |
| ๒๖๗ | ได้ดัง |
| ๒๖๘ | ทั้งหลาย |
| ๒๖๙ | ชะแฉ |
| ๒๗๐ | แท้แฉ |
| ๒๗๑ | บมี |
| | เป็นต้น |

ตอนที่ ๒ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑. ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่สั่งสมกันเรื่อยมา มีการพัฒนาตัดแปลงให้เกิดคุณประโยชน์แก่มนุษย์มากมาย ภูมิปัญญาจึงเป็นฐานในการดำรงสังคมของมนุษย์ จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า มีผู้รู้ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไว้ ดังนี้

สมจิตร พรหมเทพ (๒๕๔๓ : ๖๒) กล่าวว่า ภูมิปัญญา (Wisdom) หมายถึง ความรู้ ความสามารถทางวิชาการ ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากอดีตสั่งสม ปรับประยุกต์และพัฒนาตามกาลสมัยและสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยผ่านการสังเกตทดลองใช้ คัดเลือกแล้ว ถ่ายทอดสืบทอดต่อกันมา ภูมิรู้ของชาวบ้านมีคำเรียกขานอยู่หลายคำ เช่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน

(Popular wisdom) ภูมิปัญญาพื้นบ้าน (Folk wisdom) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) ภูมิปัญญาไทย ภูมิธรรม ชาวบ้าน เทคนิควิทยาพื้นบ้าน เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (๒๕๔๑ : ๑๑-๑๗) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญา ๔ ประการ ได้แก่

๑.๑ ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรมและความสามารถในทางแก้ไขปัญหาของมนุษย์

๑.๒ ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความเจนจัดที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพตามสภาพแวดล้อมของธรรมชาติ

๑.๓ ภูมิปัญญาที่สั่งสมมาตั้งแต่อดีต และเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็คือ เพื่อให้เกิดความสุขทั้งในส่วนที่เป็นชุมชน เป็นหมู่บ้าน และในส่วนที่เป็นปัจเจกของชาวบ้านเอง หากเกิดปัญหาด้านความไม่สมดุลกันขึ้นก็จะก่อให้เกิดความไม่สงบสุข ทั้งในส่วนที่เป็นสังคมและในส่วนที่เป็นปัจเจกของชาวบ้านเอง

๑.๔ ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ ในการศึกษาเล่าเรียน การที่ชาวบ้านรู้จักวิธีการทำนา การไถนา การนำกระบือมาใช้ในการไถนา การรู้จักนวดข้าว โดยใช้กระบือรู้จักสานกระบุง ตะกร้า เอาไม้ไผ่มาทำเครื่องมือใช้สอยในชีวิตประจำวัน รวมทั้งรู้จักเอาดินขี้กระต๊ามแช่น้ำคั้นให้แห้งเป็นเกลือสินเธาว์ก็เรียกว่าภูมิปัญญาทั้งสิ้น

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๓๓ : ๑-๑๕) ได้ให้ความคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ วิธีการจัดการ วิธีการชี้นำและการริเริ่มเสริมต่อของนักปราชญ์ในท้องถิ่นหรือในชุมชนภูมิปัญญาชาวบ้านล้วนสะสมขึ้นจากความรอบรู้ ประสบการณ์ ผนวกด้วยญาณทัศนะเป็นรากฐานภูมิปัญญาชาวบ้านมีขึ้นเพื่อการปรับเปลี่ยนสภาพทรัพยากรและองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมให้เพิ่มพูนคุณค่าขึ้นอย่างสอดคล้องประสานและเหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ ของสังคมหรือชุมชนของตน

วิมล คำศรี (๒๕๔๒ : ๑๒๗- ๑๒๘) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง พื้นเพรากฐานของความรู้ชาวบ้านหรือความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์ด้วยตนเองหรือเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้สะสมที่รอบรู้ต่อกันมาหรือทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง แล้วนำมาใช้ใน

การแก้ไขปัญหาคือเป็นสติปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่ชาวบ้านคิดได้เอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่ แก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงมีลักษณะ ประสมประสานและสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง

จารุวรรณ ธรรมวัตร (๒๕๓๘ : ๑) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาว่า ภูมิปัญญา หมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงคุณลักษณะของบุคคล และสังคม ซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติสืบต่อกันมาภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคล หรือ ทรัพยากรความรู้ที่ได้ทรัพยากรบุคคลที่ถือว่าเป็นภูมิปัญญา ได้แก่ ชาวนาผู้ประสบความสำเร็จ ในการผลิตพระภิกษุที่เป็นศูนย์รวมศรัทธาของชุมชนและศิลปินพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมน อย่างแพร่หลาย

กองวิจัยทางการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๔๒ : ๑๒) สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคน เราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิด วิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ ที่ประกอบกันมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็น เป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานองค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะ ช่วยในการเรียนรู้แก้ปัญหาการจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญา ท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้รู้เองหากมีการสืบค้นหาเพื่อ ศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักและเกิดการยอมรับ ถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตาม สมัยได้

ชลธิรา สัตยวัตนา (๒๕๓๔ : ๓๕) สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาเป็นผลึกของ องค์ความรู้ที่มีกระบวนการสั่งสม สืบทอดกันกลองกันมายาวนาน มีที่มาหลากหลาย ไร้เอกภพและจัดว่าเป็นเอกลักษณ์

มีชัย พลภูงา (๒๕๔๖ : ๔๓) สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญา ชาวบ้าน หมายถึง องค์ความรู้ ความคิด ความเชื่อ และการกระทำของบุคคลในท้องถิ่น ที่นำมาใช้แก้ปัญหาหรือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยมีการสืบสานและถ่ายทอดเป็น มรดกทางสังคมของท้องถิ่นต่อ ๆ กันมา

ประเวศ วะสี (๒๕๓๐ : ๑๕) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาว่า ชนเหล่าใด ที่ดำรงความเป็นกลุ่มหรือชนชาติหรือประเทศมาเป็นเวลานาน ต้องมีภูมิปัญญาของกลุ่มหรือ ของชนชาติหรือของประเทศอันอาจเรียกรวม ๆ กันว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น คนปัญญาอ่อน ดำรงชีวิตอยู่ด้วยตนเอง ไม่ได้ฉันทใคร สังคมที่ไม่มีปัญญาก็ไม่สามารถอยู่รอดได้ด้วยตนเอง

ฉันทันั้น ฉะนั้นสังคมที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองเป็นเวลานานจะต้องมีภูมิปัญญาของตนเอง

วิชิต นันทสุวรรณ (๒๕๒๘ : ๑๐) กล่าวโดยสรุปว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง แก่นหลักของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุขซึ่งมีความหมายทั้งในด้านของปัจเจกบุคคลและในด้านสังคมหมู่บ้าน

เสรี พงศ์พิศ (๒๕๒๕ : ๑๔๕) ได้ให้ความหมายว่า เป็นพื้นฐานความรู้ของชาวบ้านหรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์ด้วยตนเองหรือทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สะสมต่อกันมา

โสภิตา ยงยอด (๒๕๔๔ : ๕) ได้ให้ความหมายของคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง นำมาใช้ในการแก้ปัญหาเป็นสติปัญญา เป็นทั้งองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดได้เอง ทำเองโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหา

เพชรชรินทร์ บุญสนอง (๒๕๕๐ : ๕) สรุปได้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรมและความสามารถในการแก้ปัญหาของมนุษย์ ที่สั่งสมกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่เกี่ยวกับจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน การศึกษาเล่าเรียน พิธีกรรมต่าง ๆ การใช้เทคโนโลยีเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับสิ่งแวดล้อมและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความสุขในการดำรงชีวิต

เอกวิทย์ ณ ถลาง (๒๕๔๐ : ๑๑-๑๒) กล่าวโดยสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง ผลของประสบการณ์สั่งสมของคนที่เรียนรู้จากปฏิสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ของชนในกลุ่มเดียวกันและระหว่างกลุ่มชนหลาย ๆ ชาติพันธุ์ รวมไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาเหล่านี้เคยเอื้ออำนวยให้มนุษย์แก้ปัญหาได้ดำรงอยู่และสร้างสรรค์อารยธรรมของตนเองได้อย่างมีดุลยภาพกับสิ่งแวดล้อม

ยิ่งยง เทาประเสริฐ และธรรมา อ่อนชมจันทร์ (๒๕๑๗ : ๒๐) ได้ใช้คำว่า “ภูมิปัญญาพื้นบ้าน” โดยให้ความหมายว่า เป็นองค์ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมา อันเป็นความสามารถและศักยภาพ ในเชิงแก้ปัญหา การปรับตัวเรียนรู้และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่เพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เผ่าพันธุ์หรือเป็นวิถีของชาวบ้าน

กฤษณา ศรีธรรมมา (๒๕๔๖ : ๒๕) สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ผลผลิตทางปัญญาของผู้คนในชุมชนและท้องถิ่นที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ทั้งทางตรง

และทางอ้อมประกอบกับแนวคิดวิเคราะห์ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของตนเองจนเกิดเป็น การหลอมรวมเป็นแนวคิดที่เป็นลักษณะของตนเองสามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวมา ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัยในการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม เป็น กระบวนการที่เกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ แล้วพัฒนาเลือกสรร ปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญสามารถ แก้ไขและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยแล้วเกิดภูมิปัญญาองค์ความรู้ใหม่ที่ เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

สุจารี จันทร์สุข (๒๕๓๑ : ๑๒) สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง วิธีการปฏิบัติซึ่งชาวบ้านได้จากประสบการณ์แนวทางแก้ปัญหาในแต่ละเรื่อง แต่ละ สถานการณ์ แต่ละสภาพแวดล้อมซึ่งจะมีเงื่อนไขปัจจัยเฉพาะที่แตกต่างกันไป

ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์ และวิศนี ศีลตระกูล (๒๕๓๑ : ๒๒๔) สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ประสบการณ์ของประชาชนในท้องถิ่นซึ่งได้รับการศึกษา อบรมสั่งสมและถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษหรือเป็นความรู้ประสบการณ์ที่เกิดจาก ประสบการณ์ตรงของตนเอง ซึ่งได้เรียนรู้จากการทำงานธรรมชาติแวดล้อมสิ่งเหล่านี้เป็น สิ่งที่มีคุณค่าเสริมสร้างความสามารถทำให้คนเรามีชีวิตร่วมกันอย่างสันติสุขเป็นความรู้ที่ สร้างสรรค์และมีส่วนเสริมสร้างการผลิต

ประจักษ์ บุญอารีย์ (๒๕๔๘ : ๘๑-๘๒) สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความเชื่อ ความคิด ความรู้ความสามารถ ความชัดเจน ความชาญฉลาดที่คน ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งได้สั่งสมเรียนรู้ กระจาย แลกเปลี่ยนและสืบทอดต่อกันมา เพื่อปรับตัว และดำรงชีวิตในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคมวัฒนธรรม ทั้งในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งอยู่และแลกเปลี่ยนสังสรรค์กับคนกลุ่มอื่นที่ได้ติดต่อกัน

จากองค์ความรู้ของผู้รู้ที่กล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึง การสั่งสมประสบการณ์จากอดีตของท้องถิ่นนั้น ๆ แล้วพัฒนาความรู้นั้นเพื่อใช้ประกอบการ ดำรงชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและเป็นเครื่องมือในการสร้างสังคมให้ดำรงอยู่ร่วมกัน ได้อย่างมีความสุขภูมิปัญญาเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์เป็นกลวิธีหรือเทคนิคในการนำเอาความรู้ มาใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. ลักษณะของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะสำคัญดังที่ผู้รู้ได้อธิบายไว้ ดังนี้

๒.๑ ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นมี ๔ ลักษณะ ดังนี้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์.

๒๕๓๖ : ๒๓๖)

๒.๑.๑ ความรู้และระบบความรู้ ภูมิปัญญาเป็นระบบความรู้ที่ไม่ถือว่าเป็นวิทยาศาสตร์ฉะนั้นในการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาจะเข้าไปดูว่าชาวบ้านรู้อะไรอย่างเดียวนั้นไม่พอ ต้องศึกษาว่าเขาเห็นสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นได้อย่างไร

๒.๑.๒ การสั่งสมและการกระจายความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสมและการกระจายความรู้โดยการนำความรู้มาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน สั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคน ๆ หนึ่ง ซึ่งมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ เราควรศึกษาค้นคว้ากระบวนการนี้เป็นอย่างไรหมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่น ๆ ต่อมาได้ได้อย่างไร

๒.๑.๓ การถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา แต่พบว่า มีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

๒.๑.๔ การสร้างสรรค์ การปรับปรุงระบบความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้าน ไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่ได้ถูกปรับเปลี่ยนความรู้และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง

๒.๒ ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีดังนี้ (ประจักษ์ บุญอารีย์.
๒๕๔๕ : ๘๒-๘๓)

๒.๒.๑ เป็นความคิด ความเชื่อ ความรู้ ความสันทัดชัดเจนที่เป็นลักษณะเฉพาะท้องถิ่น ทั้งนี้อาจมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับท้องถิ่นอื่นที่ได้ปะทะสังสรรค์กัน

๒.๒.๒ เป็นระบบคุณค่าของท้องถิ่นที่มาจากรากฐานความเชื่อทางศาสนา ธรรมชาติภูคคพิศาง เช่น ระบบคุณค่าของอีสานมีความผสมผสานอยู่อย่างแยกกันได้ยากระหว่างความเชื่อในพุทธศาสนา พราหมณ์ ศี ธรรมชาติ เป็นต้น

๒.๒.๓ เป็นระบบภูมิปัญญาอันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับสังคมท้องถิ่น และคนกับธรรมชาติ

๒.๒.๔ เป็นระบบอุดมการณ์อำนาจ อันได้แก่ ศักดิ์ศรีและสิทธิ ในความเป็นมนุษย์เป็นพลังให้เกิดความมั่นใจให้กับคนและชุมชนท้องถิ่น

๒.๒.๕ มีการสั่งสม สืบสาน ถ่ายทอดและการกระจายจากคนรุ่นหนึ่ง
อย่างต่อเนื่องยาวนาน

๒.๒.๖ มีผลงานภูมิปัญญาทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เช่น
บ้านเรือน ศาสนาคาร ศิลปกรรม เครื่องมือ เครื่องใช้ ความรู้ ความคิด ผลผลิต พิธีกรรม
 เป็นต้น

๒.๒.๗ มีการสังสรรค์แลกเปลี่ยนกับท้องถิ่นอื่นอย่างต่อเนื่องยาวนาน

๒.๒.๘ เป็นระบบความรู้ที่ไม่มีการพิสูจน์ยืนยันว่า เป็นวิทยาศาสตร์
แม้ผลผลิตที่เป็นวัตถุจำนวนมากได้อาศัยหลักวิทยาศาสตร์ในการสร้างสรรค์ โดยที่
ผู้ประดิษฐ์คิดค้นเองก็ไม่ทราบว่าเป็นหลักวิทยาศาสตร์

๒.๒.๙ ไม่มีสถาบันการศึกษาถ่ายทอด แต่หากมีผู้อาวุโสหรือปราชญ์
ชาวบ้านที่สั่งสมไว้เป็นผู้ถ่ายทอด โดยอาศัยความศรัทธาอย่างสูงเป็นจุดเริ่มต้นและสื่อ
ในการเรียนรู้

๒.๒.๑๐ มีการปรับปนกับเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อนำมาใช้ให้
เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ภูมิปัญญาหลายอย่างอาจลบเลือนและสูญหายไป เพราะ
ไม่สามารถปรับปนให้เข้าได้กับวิถีเทคโนโลยีสมัยใหม่

๒.๓ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะที่สำคัญ ๓ ประการ คือ (ประเวศ วะสี.
๒๕๓๐ : ๑๑-๑๗)

- ๒.๓.๑ ความจำเพาะกับท้องถิ่น
- ๒.๓.๒ มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง
- ๒.๓.๓ มีความเคารพผู้อาวุโส

จากแนวคิดที่ผู้รู้ได้อธิบายข้างต้นทำให้ทราบถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญา
ท้องถิ่น สามารถสรุปลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ว่ามีลักษณะเฉพาะถิ่น
มีการสั่งสมและสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งถึงคนอีกรุ่นหนึ่งโดยมีการพัฒนาเป็นลำดับ มีรูปแบบ
ผลงานที่หลากหลายและมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการ

๓. ความสำคัญของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาชาวบ้านมีความสำคัญต่อชาวบ้าน ครอบครัว และชุมชน
ดังต่อไปนี้ (สมจิตร พรหมเทพ. ๒๕๔๓ : ๖๗ - ๖๘)

๓.๑ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่อดีตนานจนกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวันของตนเอง และชุมชนตลอดมา

๓.๒ เป็นมรดกทางสังคมที่ได้จากการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาของกลุ่มคน

๓.๓ เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์

๓.๔ เป็นข้อมูลพื้นฐานในการดำรงชีวิตและการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

๓.๕ เป็นแนวทางนำไปสู่การปรับตัวของชุมชน ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชุมชน

๓.๖ ช่วยเพิ่มความสมดุลระหว่างธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมกับประชาชน

๔. ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้าน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (๒๕๔๑ : ๒๕-๒๕) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ๑๐ ประเภท ดังนี้

๔.๑ เกษตรกรรม หมายถึง ความรู้ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะและเทคนิคด้านเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น ทำการเกษตรแบบผสมผสาน เป็นต้น

๔.๒ อุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาดเพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคนานเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้

๔.๓ แพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชนด้วยสมุนไพรและรักษาโรคแบบโบราณ

๔.๔ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน

๔.๕ กองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและบริหารกองทุนและธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

๔.๖ สวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

๔.๗ ศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

๔.๘ การจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการ ดำเนินงานด้านต่าง ๆ ทั้งขององค์กรชุมชน ศาสนา การศึกษา ตลอดจนองค์กรอื่น ๆ ในสังคมไทย

๔.๙ ภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย ตลอดจนทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

๔.๑๐ ศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์ ปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติ

๕. แนวการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น

แนวการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านมี ๗ ประการ ดังนี้ (เอกวิทย์ ฌ ฌกลาง. ๒๕๔๐ : ๑๘๒ - ๒๔๖)

๕.๑ ภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตตามสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ คือ การใช้ความรู้และอุบายในการดำเนินชีวิตตามสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เช่น การเลือกที่ตั้งถิ่นฐานที่อยู่ การหาแหล่งน้ำดื่มน้ำใช้ การปลูกพันธุ์ไม้ไว้ในบริเวณบ้าน เป็นต้น

๕.๒ ภูมิปัญญาในการจัดเครือข่ายระบบความสัมพันธ์ การพึ่งพา

๕.๓ ภูมิปัญญาในด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน

๕.๔ ภูมิปัญญาในด้านสมุนไพร - ยากกลางบ้าน

๕.๕ ภูมิปัญญาในด้านโลกทัศน์ เป็นระบบรวบรวมความคิด ความอ่าน ความเชื่อ ทัศนคติที่บุคคลมีต่อโลก มีต่อสังคมมนุษย์เป็นนามธรรมอยู่ในจิตสำนึกของบุคคล อันเกิดจากความคิดและอารมณ์ ซึ่งประสานและก่อตัวขึ้นจากประสบการณ์ที่แต่ละคนได้รับมา เช่น โลกทัศน์และชีวทัศน์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เป็นต้น

๕.๖ ภูมิปัญญาในการปลูกฝังคุณธรรม การกำหนดค้ำพิสดาน และการรักษาของคุณภาพของสังคม

๕.๗ ภูมิปัญญาในการปรับตัวในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

ยิ่งยง เทาประเสริฐ และธรา อ่อนชมจันทร์ (๒๕๓๗ : ๓ - ๕) ได้ให้ฐานความคิดของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นองค์ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ของชาวบ้านที่สั่งสมสืบทอดกันมา เพื่อดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์ จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์หรือวิถีชีวิตชาวบ้าน

ดังนั้นภูมิปัญญาที่ท้องถิ่น ๆ ใด จึงเป็นรากแก้วที่สำคัญให้ท้องถิ่นนั้นเจริญงอกงามอย่างมั่นคง ภูมิปัญญาของชาติพันธุ์หนึ่งอาจพัฒนาไปแตกต่างกับอีกชาติพันธุ์หนึ่งตามสภาพแวดล้อมตามสภาพสังคมในท้องถิ่นนั้นที่สามารถปรับใช้ในการแก้ปัญหาและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของสังคมนั้น ๆ ได้

ตอนที่ ๓ ทฤษฎีและแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์

๑. ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่นิยม (Structural-Functional Theory)

ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่นิยมเป็นทฤษฎีที่ถือได้ว่าเป็นหลักของการศึกษาค้นคว้าทางด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา การศึกษาวรรณกรรมนั้นเป็นการศึกษาข้อมูลที่วรรณกรรมบันทึก ซึ่งหมายถึง กิจกรรม ประสบการณ์ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่นิยม จึงมีความสำคัญต่อการศึกษาวรรณกรรมเป็นอย่างยิ่ง ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่นิยมมีเนื้อหาดังต่อไปนี้

๑.๑ ความหมายของโครงสร้าง-หน้าที่นิยม

ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่นิยม หมายถึง การศึกษาพฤติกรรมของคนในสังคมในรูปแบบบูรณาการซึ่งต้องศึกษาหน้าที่ของโครงสร้างของสังคม เพื่อให้เข้าใจองค์ประกอบของสังคม แล้วจะทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมและการรักษาสถิตของสังคม

ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่นิยม เป็นทฤษฎีที่มีแนวคิดสองส่วน คือ (นียบพรรณ วรรณศิริ, ๒๕๕๐ : ๕๘-๕๙)

๑.๑.๑ โครงสร้าง (Structure) หมายถึง ส่วนประกอบของสังคม แต่ละโครงสร้างจะทำหน้าที่สัมพันธ์กัน ถ้าขาดโครงสร้างใดโครงสร้างหนึ่งสังคมนั้นก็จะล่มสลายลง โครงสร้างจึงเป็นลักษณะสำคัญที่สานความคิดและแนวปฏิบัติให้อยู่ในระบบเดียวกัน (นียบพรรณ วรรณศิริ, ๒๕๕๐ : ๕๘)

๑.๑.๒ หน้าที่ (Function) หมายถึง การกระทำทั้งทางกาย วาจาและทางจิตใจแล้วนำไปสู่การแสดงออกทางกาย เช่น การทำงาน การเล่น การเรียน การเขียน การอ่าน การสอบ การวิจัย การร้อง เป็นต้น (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ๒๕๕๐ : ๕๕-๕๖)

๑.๒ ลักษณะสำคัญของโครงสร้าง-หน้าที่นิยม

ลักษณะสำคัญของทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่นิยม มีดังนี้ (สัญญาสัญญาวิวัฒน์. ๒๕๕๐ : ๕๒)

- ๑.๒.๑ สังคมทุกสังคมจะต้องมีโครงสร้าง ซึ่งประกอบด้วยหน่วยต่าง ๆ
- ๑.๒.๒ ในแต่ละหน่วยของสังคมต่างทำหน้าที่ประสานกัน
- ๑.๒.๓ แต่ละหน่วยของสังคมต่างปฏิบัติหน้าที่เพื่อความคงอยู่ของสังคม
- ๑.๒.๔ แต่ละหน่วยต่างยึดระบบค่านิยมเป็นแนวในการปฏิบัติหน้าที่

๑.๓ ประเภทของโครงสร้าง-หน้าที่นิยม

ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่นิยม เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงการศึกษาน้ำที่อันหลากหลายของแต่ละหน่วยในสังคม แบ่งศึกษาน้ำที่นิยมออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ๒๕๕๐ : ๕๖-๕๗)

๑.๓.๑ ประเภทของน้ำที่ตามแนวคิดตะวันตก แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

- ๑) น้ำที่แจ้ง (Manifest function) คือ การกระทำใด ๆ ที่ตั้งใจก่อให้เกิดผล เช่น ไปโรงเรียนเพื่อเรียนหนังสือ ไปสำนักงานเพื่อทำงาน เป็นต้น
- ๒) น้ำที่แฝง (Latent function) คือ น้ำที่ที่ไม่ได้ตั้งใจไว้แต่แรกหรือเป็นเป้าหมายรอง แต่ในทางปฏิบัติอาจเกิดผลเป็นเป้าหมายหรือน้ำที่แจ้งได้ในภายหลัง เช่น ไปมหาวิทยาลัยแล้วได้เพื่อนด้วย ไปทำงานแล้วได้เพื่อนด้วย เป็นต้น

๑.๓.๒ ประเภทของน้ำที่ตามแนวคิดแบบไทย ซึ่งได้แนวคิดจากพุทธศาสนาและบางส่วนก็ได้แนวคิดตะวันตก การแบ่งประเภทตามแนวคิดไทยนั้นทำได้ ๓ แบบ คือ

- ๑) แบ่งน้ำที่ออกเป็น ๒ ประเภท คือ น้ำที่ดี (กรรมดี-กุศลกรรม) น้ำที่ชั่ว (กรรมไม่ดี-อกุศลกรรม)
- ๒) แบ่งน้ำที่ออกเป็น ๓ ประเภท คือ กายกรรม (กรรมที่เกิดจากการกระทำทางกาย) วชิกรรม (กรรมที่เกิดจากวาจา) และมโนกรรม (กรรมที่เกิดจากใจ)

๓) แบ่งหน้าที่ตามจำนวนของสถาบันสังคม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบโครงสร้างสังคม ๑๐ ประการ ได้แก่

๓.๑) หน้าที่ในครอบครัว คือ การสืบสายโลหิตการเลี้ยงดูลูก

๓.๒) หน้าที่ในการศึกษา คือ การหาความรู้ความชำนาญ

๓.๓) หน้าที่ในทางเศรษฐกิจ คือ การประกอบอาชีพ

๓.๔) หน้าที่ทางการเมือง คือ การมีส่วนร่วมทางการเมือง

๓.๕) หน้าที่ทางภาษา คือ การเรียนรู้และการสื่อสาร

๓.๖) หน้าที่ทางศาสนา คือ แนวทางในการปฏิบัติตามความเชื่อ

๓.๗) หน้าที่ทางนันทนาการ คือ การพักผ่อนหย่อนใจ

๓.๘) หน้าที่ทางอนามัย คือ การดูแลรักษาสุขภาพ

๓.๙) หน้าที่ทางการคมนาคมขนส่ง คือ การเดินทางและ

ขนสินค้า

๓.๑๐) หน้าที่ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คือ การสร้างความรู้ใหม่และสร้างเครื่องมือผ่อนแรง

๒. แนวคิดด้านการใช้ภาษา

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้ภาษาที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องสุวรรณจักรกumar ผู้วิจัยจะอาศัยแนวคิดการใช้ภาษาจากผู้ที่ได้นำเสนอไว้เป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

๒.๑ ความหมายของการใช้ภาษา

การใช้ภาษาในการสร้างสรรค์งานประพันธ์มีผู้รู้ได้ให้ความหมายของการใช้ภาษาไว้ดังนี้

เปลื้อง ณ นคร (๒๕๔๑ : ๑๔) กล่าวว่า การศึกษาการใช้ภาษาในวรรณคดี คือ การศึกษาถ้อยคำในวรรณคดีเพื่อให้ทราบถึงลักษณะประเภทของถ้อยคำ การใช้ถ้อยคำและการใช้ศัพท์ต่าง ๆ เพื่อสร้างสรรค์งานประพันธ์

สมัย วรรณอุคร (๒๕๔๕ : ๑๓๖) กล่าวว่า การใช้ภาษา คือ ศิลปะการใช้ถ้อยคำและสำนวนโวหาร อันเป็นลักษณะสำคัญในการสื่อสารของผู้ประพันธ์และผู้อ่าน ในการใช้ภาษานั้นผู้ประพันธ์ย่อมจะพิถีพิถันในการใช้ถ้อยคำ สำนวนโวหารเพื่อให้งานเขียนของตนเองได้รับความสนใจและสามารถสื่อสารให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่ายขึ้น

จากข้อมูลข้างต้น สรุปว่า การใช้ภาษา หมายถึง ศิลปะการใช้ถ้อยคำและสำนวนโวหารเพื่อสร้างสรรค์งานประพันธ์ให้มีความงามด้านภาษาอันจะส่งผลต่อการสื่อสารวรรณกรรมให้เข้าถึงผู้อ่านได้ง่ายยิ่งขึ้น การใช้ภาษาจึงเป็นข้อแสดงถึงความรู้ความสามารถของผู้ประพันธ์ในการเรียบเรียงถ้อยคำให้ผลงานประพันธ์มีความงดงามด้านภาษาเป็นที่ชื่นชอบของผู้คนที่ศึกษางานของตนเอง

๒.๒ ประเภทของการใช้ภาษา

การใช้ภาษาเป็นการศึกษาศิลปะการใช้ถ้อยคำและโวหาร เพื่อวิเคราะห์ถึงกลวิธีของผู้ประพันธ์ที่มีความสามารถในการเลือกเฟ้นถ้อยคำเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้ความเข้าใจยิ่งขึ้น มีผู้รู้อธิบายประเภทของการใช้ภาษา ดังนี้

๒.๒.๑ ประเภทการใช้ภาษาออก แบ่งเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

(นรินทร สีหัจฉกร. ๒๕๔๘ : ๕๕)

๑) การใช้คำ หมายถึง การเรียบเรียงถ้อยคำให้มีสัมผัสคล้องจองทำให้เกิดความไพเราะและทำให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายของคำได้ชัดเจนยิ่งขึ้น การใช้คำแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

๑.๑) การใช้คำสัมผัส คำสัมผัส ตรงกับภาษาอีสานว่า คำก่ายหรือคำพืด ซึ่งใช้ในคำประพันธ์อีสานมีทั้งสัมผัสนอก สัมผัสในเช่นเดียวกับวรรณกรรมไทย แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ สัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ

๑.๒) การใช้คำซ้อน คือ การนำเอาคำหรือกลุ่มคำที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันมาซ้อนเข้าคู่กัน เพื่อเน้นความหมายให้ชัดเจนยิ่งขึ้น และทำให้เกิดความไพเราะ ได้อีกด้วย

๑.๓) การใช้คำซ้ำ คือ การนำคำหรือกลุ่มคำที่มีรูปแบบและความหมายเหมือนกัน มาเรียงไว้ชิดกันหรือมีคำอื่นคั่นอาจซ้ำในวรรคเดียวกันหรือต่างวรรคก็ได้ การซ้ำคำนอกจากให้ความไพเราะแล้ว ยังเน้นความหมายให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๒) การใช้โวหาร คือ การใช้ถ้อยคำอย่างมีชั้นเชิง เป็นการแสดงข้อความออกมาในลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดการรับรู้และเข้าใจเนื้อหาวรรณกรรมมากยิ่งขึ้น

๒.๒.๒ ประเภทโวหาร แบ่งเป็น ๕ ประเภท ดังนี้ (พระยาอุปกิตศิลปสาร. ๒๕๓๓ : ๓๓๘ – ๓๔๗)

๑) บรรยายโวหาร คือ ส่วนเวลาที่เล่าเรื่องยืดยาว ตามความรู้ของผู้แต่ง ข้อสำคัญในการแต่งบรรยายโวหารนั้น ผู้ประพันธ์ต้องมีความรู้ทั้งทางภาษาและเรื่องราวดีและมีศิลปะในการแต่งดี เช่น แต่งให้เข้าใจง่าย ให้เหมาะสมกับอรรถาธิบาย เป็นต้น

๒) พรรณนาโวหาร คือ ส่วนเวลาที่พูดรำพันถึงสิ่งต่าง ตามที่ตนพบเห็นว่าเป็นอย่างไรก็ดี หรือรำพันถึงความรู้สึกของตนหรือของผู้อื่นว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่จำเป็นต้องค้นคว้าเหตุผลต้นเดิมเท่าใดนัก

๓) เทศนาโวหาร คือ ส่วนเวลาที่ใช้แสดงหรืออธิบายข้อความให้กว้างขวางออกไป โดยเอาเหตุผลหรือหลักฐานมาประกอบตามความรู้ความเห็นของผู้แต่ง ด้วยความมุ่งหมายจะให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจความหมายชัดเจน และเพื่อให้เห็นจริงและเชื่อถือตามข้อเป็นใหญ่

๔) สาธกโวหาร คือ การยกตัวอย่างมาอ้างเพื่อสนับสนุนเรื่องราวของตนเองจะต้องเป็นเรื่องฟังเข้าใจง่าย และเป็นที่เชื่อฟังนับถือของผู้ฟังทั่วไป หรือเป็นเรื่องเกี่ยวกับบุคคลที่ผู้ฟังเคารพนับถือ

๕) อุปมาโวหาร คือ การใช้ข้อเปรียบเทียบ ใช้คู่กับอุปมา เพื่ออธิบายข้อความที่เข้าใจยากให้เข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น

๒.๓ หลักการวิเคราะห์การใช้ภาษา

ในการวิเคราะห์การใช้ภาษาในวรรณกรรมนั้นผู้ศึกษาจะต้องพิจารณาถึงความเด่นหรือค้อยของภาษาในลักษณะต่อไปนี้ (สุริวงส์ พงศ์ไพบูลย์, ๒๕๒๕ : ๓๘)

๒.๓.๑ เป็นภาษาที่มีความประณีตประจงเพียงใด

๒.๓.๒ เป็นภาษาที่เหมาะสมกลมกลืนกับรูปแบบและฉันทลักษณ์เพียงใด ระเบียบและกฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณ์ทำให้ภาษาลดความอลังการลงหรือไม่

๒.๓.๓ เป็นภาษาที่ก่อให้เกิดจินตนาการ เกิดอารมณ์ เกิดญาณพิเศษ คือ ความรู้ซึ่งเกิดขึ้นแก่ตนเอง

๒.๓.๔ เป็นภาษาที่มีจังหวะจะโคน มีเสียงสัมผัส และความเหมาะสมของภาษา

๒.๓.๕ เป็นภาษาที่สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง นิสัยตัวละคร สอดคล้องกับบรรยากาศและวัฒนธรรมตามเนื้อเรื่อง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาภูมิปัญญาการใช้ภาษาโดยอาศัยแนวคิดข้างต้นประกอบการวิจัย ดังนี้ การใช้คำ และการใช้โวหาร

๓. แนวคิดด้านคำสอน

การศึกษาภูมิปัญญาจากรวรรณกรรมอีสานนั้นผู้วิจัย จะต้องอาศัยแนวคิดคำสอนจากผู้รู้ได้นำเสนอไว้เป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

๓.๑ ความหมายของคำสอน

คำสอน หมายถึง คำหรือถ้อยคำ วลี ประโยค ที่มีเนื้อหามุ่งเน้นให้แง่คิดเตือนใจผู้อ่านหรือผู้ฟังให้ปฏิบัติตามถ้อยคำนั้น ๆ คำสอนจึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์และพฤติกรรมของสังคม คำสอนถูกบันทึกเป็นเรื่องราวทั้งที่เป็นคำสอนและที่แฝงเร้นในวรรณกรรมเรื่องต่าง ๆ อันเป็นกุศโลบายในการอธิบายและเผยแพร่คำสอนให้เข้าถึงผู้คนมากที่สุด

วรรณกรรมคำสอนจึงเป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้น โดยมีจุดหมายเพื่อสั่งสอนทางด้านจริยธรรมลักษณะการแต่งจะแทรกคำสอนไว้ทั้งสั้น หรืออาจจะเป็นวรรณกรรมคำสอนที่มีเรื่องตัดตอนมาจากวรรณกรรมเรื่องอื่น แต่เลือกเฉพาะตอนที่มิคำสั่งสอนมาเรียบเรียงขึ้นใหม่ (รำพึง ศีลาแลง, ๒๕๓๐ : ๖-๘) คำสอนเหล่านั้นจะเป็นภาพสะท้อนให้เห็นค่านิยม โลกทัศน์และภูมิปัญญาของผู้คนในสังคมในยุคที่สร้างสรรค์วรรณกรรมได้เป็นอย่างดี และอาจกล่าวได้ว่าการอบรมสั่งสอนเป็นกลไกหนึ่งในการควบคุมความประพฤติของผู้คนในชุมชนตลอดจนกำหนดค้ำประกันของสังคมได้อีกทางหนึ่ง

๓.๒ ประเภทคำสอนของชาวอีสาน

ชาวอีสานมีข้อคิดคำสอนที่สืบทอดกันมาแต่โบราณเพื่อให้ลูกหลานยึดถือปฏิบัติ นับเป็นการจัดระเบียบของสังคมได้อย่างดี คำสอนเหล่านั้นเรียกว่า คลอง ๑๔
คลอง ๑๔ เป็นบทบัญญัติทางสังคมของชาวอีสานเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยปราชญ์ชาวอีสานจึงได้สร้างคลอง ๑๔ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของผู้คนในสังคม คลอง ๑๔ แบ่งข้อคำสอนเป็น ๑๔ ข้อ โดยจัดกลุ่มคำสอนสำหรับภักษัตริย์ พระสงฆ์และชาวบ้าน ดังนี้ (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. ๒๕๔๒ : ๖๔๑-๖๔๔)

๓.๒.๑ คลองสำหรับพระมหากษัตริย์ คือ บทบัญญัติที่พระมหากษัตริย์พึงปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสุขในบ้านเมืองที่ตนเองปกครอง ดังนี้

๑) ให้รู้จักพิจารณาแต่งตั้งเสนาอำมาตย์และขุนนางผู้ที่มีความประพฤติซื่อสัตย์สุจริต

๒) ให้รู้จักออกว่าราชการประชุมหารือขุนนางเป็นประจำและให้รู้จักป้องกันบ้านเมืองจากข้าศึกศัตรู

๓) เมื่อถึงเทศกาลปีใหม่ให้อัญเชิญพระพุทธรูปลงสรงน้ำและบูชาด้วยดอกไม้ของหอม ก่อพระเจดีย์ทราย ทำพิธีบูชาเทพดาทั้งหลายทั้งปวง

๔) เมื่อถึงเทศกาลวันขึ้นปีใหม่ให้นิมนต์พระสงฆ์ฝ่ายใต้มาสรงน้ำพระสงฆ์ฝ่ายเหนือ และให้นิมนต์พระสงฆ์ฝ่ายเหนือไปสรงน้ำพระสงฆ์ฝ่ายใต้ จัดให้ราษฎรสรงน้ำพระและถวายโองน้ำเป็นประจำทุกปี

๕) เมื่อถึงเทศกาลปีใหม่ให้เสนาอำมาตย์ทั้งหลายจัดพิธีบายศรีแก่พระราชอาคันตุกะให้พระราชอาคันตุกะนำเอาพระพุทธรูปมาสรงพระพุทธรูปสำคัญจากนั้นจึงนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์สู่ขวัญพระพุทธรูปในพระราชวัง

๖) เมื่อถึงเทศกาลปีใหม่ให้เสนาอำมาตย์ข้าราชการทั้งปวงทำพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา แสดงความจงรักภักดีต่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระราชา

๗) เมื่อถึงเดือนเจ็ดให้จัดพิธีบวงสรวงเทพารักษ์มเหศักดิ์หลักเมืองและสมโภชเทพอารักษ์รักษาบ้านเมือง

๘) เมื่อถึงเดือนแปดให้ทำพิธีสวดบูชาชะตาเมือง บูชาเทวดาทั้ง ๔ ทิศ ให้ยิงปืน หว่านดินกรวดและทรายรอบเมืองเป็นเวลา ๓ วัน ๘ วัน

๙) เมื่อถึงเดือนเก้าให้จัดทำบุญข้าวประดับดินแล้วให้เสนาอำมาตย์ข้าราชการทั้งปวงทำพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา แสดงความจงรักภักดีต่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระราชาอีกครั้งหนึ่ง

๑๐) เมื่อถึงเดือนสิบ ให้ทำบุญถวายข้าวสลากภัตอุทิศให้บรรพชน

๑๑) เมื่อถึงเดือนสิบเอ็ดให้สมโภชพระเจดีย์ธาตุแล้วจัดให้มีพิธีพุทธาภิเษก พระอุโบสถ บูชาด้วยดอกไม้ของหอมต่าง ๆ บูชาพระยานาคสิบห้าตระกูลให้บ้านเมืองร่มเย็น

๑๒) เมื่อถึงเดือนสิบสอง ให้เสนาอำมาตย์ข้าราชการทั้งหลายอัญเชิญพระราชเสด็จขบวนพยุหยาตราชลมารคเพื่อนมัสการพระธาตุศรีธรรมมา โสกราช และจัดให้มีพิธีไหลเรือไฟ แข่งเรือและพิธีบวงสรวงเทพดาทั้งหลายทั้งปวง

๑๓) ให้รู้จักบำเพ็ญบุญให้ทาน รักษาศีล ๕ ศีล ๘ ปกครองด้วยหลักทศพิธราชธรรมและพรหมวิหาร ๔ บำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง

๑๔) ให้รู้จักสมบัติสิบสี่ประการคือ หูเมือง ตาเมือง แก่นเมือง ประตุมือง ฮากเมือง เหง้าเมือง ซื่อเมือง ฝาเมือง แปะเมือง เขตเมือง สติเมือง ใจเมือง คำเมือง และเมฆเมือง ทั้ง ๑๔ ข้อนี้อธิบาย ดังนี้

- ๑๔.๑) หูเมือง ได้แก่ ราชทูต ผู้รู้ในการเจรจาต่างประเทศ
- ๑๔.๒) ตาเมือง ได้แก่ ครูอาจารย์ผู้รอบรู้อักษร
- ๑๔.๓) แก่นเมือง ได้แก่ พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ
- ๑๔.๔) ประตุมือง ได้แก่ เครื่องศาสตราวุธทั้งหลาย
- ๑๔.๕) ฮากเมือง ได้แก่ โหราจารย์ที่ชำนาญการ
- ๑๔.๖) เหง้าเมือง ได้แก่ เสนาผู้ใหญ่ที่มั่นคงในศีลธรรม
- ๑๔.๗) ซื่อเมือง ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้นำชุมชน
- ๑๔.๘) ฝาเมือง ได้แก่ ทหาร ตำรวจที่กล้าหาญ
- ๑๔.๙) แปะเมือง ได้แก่ พระยาที่มีคุณธรรมจริยธรรม
- ๑๔.๑๐) เขตเมือง ได้แก่ เสนาอำมาตย์ผู้ผู้ฝัดชอบชั่วดีในงาน

ราชการบ้านเมือง

- ๑๔.๑๑) สติเมือง ได้แก่ เศรษฐีและพ่อค้าผู้มั่งมี
- ๑๔.๑๒) ใจเมือง ได้แก่ แพทย์ผู้เชี่ยวชาญในการรักษาโรค
- ๑๔.๑๓) คำเมือง ได้แก่ ภูมิประเทศและพลเมืองที่ดี
- ๑๔.๑๔) เมฆเมือง ได้แก่ เทพคณาธิบดีบ้านเมืองทั้งหลาย

๓.๒.๒) คลองสำหรับพระสงฆ์ คือ บทบัญญัติที่พระสงฆ์พึงปฏิบัติ

เพื่อให้เกิดความสุขในพุทธศาสนา ดังนี้

- ๑) ให้ศึกษาพระธรรมคำสอนและรักษาศีล ๒๒๗ อย่าให้ขาด
- ๒) ให้ปกครองทำความสะอาดศาสนสถานต่างๆ เช่น วิหาร อุโบสถ หอฉัน กุฏิ เป็นต้น ให้สะอาดอยู่เสมอ
- ๓) ให้รับกิจนิมนต์จากพุทธศาสนิกชนอยู่เสมอ
- ๔) เมื่อถึงเดือนแปดให้จำพรรษาตลอดสามเดือน เมื่อออกพรรษาให้รับผ้ากฐินแล้วครองผ้าตลอดสี่เดือน

- ของพระสงฆ์)
- ๕) เมื่อถึงฤดูหนาวให้เข้าปริวาสกรรม (การปฏิบัติเพื่อให้พ้นอาบัติ
 ๖) ให้บิณฑบาตอย่าได้ขาดกิจนี้
 ๗) ให้สวดมนต์ภาวนาทุกคืนวัน
 ๘) ถึงวันพระให้ประชุมกันทำอุโบสถสังฆกรรมอย่าได้ขาด
 ๙) ถึงเทศกาลปีใหม่นำพุทธศาสนิกชนแห่หน้าไปสรงพระพุทธรูป
 พระธาตุเจดีย์
 ๑๐) ถึงเทศกาลปีใหม่พระราชাজัดพิธีบายศรีสู่ขวัญและสรงน้ำ
 พระภิกษุ
 ๑๑) หากพุทธศาสนิกชนนิมนต์ทำกิจอันไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย
 ก็ให้รับนิมนต์นั้นได้
- ๑๒) ให้สร้างศาสนสถาน เป็นต้นว่า โบสถ์ วิหาร พระธาตุเจดีย์
 กุฏิ ฯลฯ
 ๑๓) ให้รับของถวายจากพุทธศาสนิกชน เป็นต้นว่า สังฆภัณฑ์
 สลากภัต ฯลฯ
 ๑๔) พระราชา เสนาข้าราชการนิมนต์ประชุมในอุโบสถใน
 วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบเอ็ด ก็ให้เข้าประชุมตามกิจนิมนต์นั้น
- ๓.๒.๓) กลองสำหรับชาวบ้าน เป็นข้อปฏิบัติของราษฎรเพื่อความสุข
 ของตนเอง ครอบครัวและสังคม มี ๑๔ ข้อ ดังนี้
- ๑) เมื่อข้าวกล้าออกรวงและเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว ให้ทำบุญ
 แต่พระสงฆ์ก่อนจึงบริโภคได้
- ๒) อย่าโลภมาก อย่าโกงตราง อย่าจ่ายเงินดอกเบี้ย ย่ำ อย่าพุดจา
 หยาบคาย
- ๓) ให้พร้อมใจกันสร้างกำแพงวัดและรู้จักทำรั้วบ้านตนเองแล้ว
 ตั้งศาลบูชาไว้สี่มุมบ้าน
- ๔) เมื่อจะขึ้นบ้านให้ล้างเท้าให้สะอาด
 ๕) เมื่อถึงวันพระวันโกน ขึ้น/แรม ๗ ค่ำ ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ
 ให้บูชาเตาไฟ หัวบันไดและประตูบ้านที่อยู่อาศัย
- ๖) เมื่อจะนอนให้เอาน้ำล้างเท้าก่อนนอน

๗) เมื่อถึงวัน โคน (ศีลน้อย) ให้ภรรยาจัดดอกไม้รูปเทียนบูชาขอขมาตามมีตนเองและเมื่อถึงวันพระ(ศีลใหญ่)ให้จัดแต่งดอกไม้ถวายพระสงฆ์

๘) เมื่อถึงวันพระวัน โคน ขึ้น/แรม ๗ คำ ๘ คำ ๑๔ คำ ๑๕ คำ ให้หมิ่นต์พระสงฆ์มาสวนมนต์ที่บ้านและให้ทำบุญใส่บาตรถวายทาน

๙) เมื่อพระภิกษุมาบิณฑบาตอย่าให้ท่านคอย เวลาใส่บาตรอย่าโยนของใส่บาตร อย่าจับต้องบาตรพระ อย่าใส่รองเท้าวางร่วมเอาผ้าโพกหัว อุ่มหลานหรือถืออาวุธ

๑๐) เมื่อพระสงฆ์เสร็จจากการเข้าปริวาสกรรมแล้วให้จัดเตรียมดอกไม้รูปเทียนและเครื่องอัฐบริวารถวายท่าน

๑๑) เมื่อเห็นพระสงฆ์เดินผ่านมาให้นั่งลงพนมมือขึ้นแล้วจึงสนทนา

กับพระสงฆ์

๑๒) อย่าเหยียบเงาเจ้าพระสงฆ์ผู้มีศีลอันบริสุทธิ์

๑๓) อย่าเอาอาหารเหลือรับประทานมาถวายพระสงฆ์และอย่าเอาให้สามีรับประทานจะเป็นบาปอย่างยิ่ง

๑๔) อย่ามีเพศสัมพันธ์ในวัน โคนวันพระ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันมหาสงกรานต์ ถ้าไม่ทำตามเมื่อมีลูกจะสอนยาก

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมา คลอง ๑๔ เป็นภูมิปัญญาที่ปราชญ์ชาวอีสานได้สร้างขึ้นเพื่อให้ผู้ปฏิบัติตามมีความสุขและเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน สังคม คลอง ๑๔ จึงมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อแนวคิดและการปฏิบัติตนของชาวอีสานในอดีต นอกจากนี้คลอง ๑๔ ยังมีคุณค่าเป็นคำสอนที่สืบทอดความเชื่อกันมาอย่างยาวนาน

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาภูมิปัญญาคำสอน โดยอาศัยแนวคิดคำสอนข้างต้นประกอบการวิจัย ดังนี้

๑. ด้านครอบครัว
๒. ด้านการประกอบอาชีพ
๓. ด้านศาสนาและความเชื่อ
๔. ด้านค่านิยม
๕. ด้านการปกครอง

ตอนที่ ๔ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวรรณกรรมอีสานเรื่องสุวรรณจักรกumar

๑. จุดมุ่งหมายในการสร้างหนังสือ

วรรณกรรมอีสานเรื่อง สุวรรณจักรกumar มีจุดมุ่งหมายในการสร้าง ได้แก่

๑.๑ เพื่อเป็นการเผยแผ่พุทธศาสนา

การสร้างวรรณกรรมเรื่องสุวรรณจักรกumar นั้น สร้างขึ้นเพื่อเป็นการเผยแผ่พุทธศาสนาและเชื่อว่าผู้สร้างจะได้กุศลมาก ดังข้อความว่า

“...ขอให้ผู้ข่าน้อย่าได้ไปตกนรกแลเปรตภพสักเทื่อ ด้วยผลบุญอันผู้ข่าได้เขียนล้า สุวรรณจักรกumarนี้ขอให้นำตัวผู้ข่านี้เข้าสู่นิรพานเป็นที่แล้วเทอญ...”

(๒/๑๘/๒)

ความว่า ขอให้ข้าพเจ้าอย่าได้ตกนรกเกิด ด้วยเดชแห่งผลบุญที่ข้าพเจ้าได้เขียนเรื่องสุวรรณจักรกumarนี้ส่งผลให้ข้าพเจ้าบรรลุนิพานด้วยเทอญ

๑.๒ เพื่อมุ่งสอนคุณธรรมจริยธรรมทางพุทธศาสนา

เรื่อง สุวรรณจักรกumar สร้างขึ้นเพื่อเป็นคำสอนให้แก่ผู้รับสารให้นำเอาไปเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตซึ่งผู้สร้างได้สอดแทรกคำสอนให้ผู้รับสารประพฤติปฏิบัติตามหลักคุณธรรมและจริยธรรม อันเป็นแก่นคำสอนทางพุทธศาสนา เมื่อผู้รับสารเข้าใจและจดจำได้แล้ว เมื่อปฏิบัติแล้วย่อมเกิดผลดีต่อตนเองและครอบครัวสืบไป ดังข้อความว่า

“...บ่มาเจ้าเอาของแล บ่กล่าวมูสาวาทคำพลาง บ่สนต่อ ให้ท่านผัดกัน แลบให้ดูคินน้ำเมา ๕ ประการ บ่ให้กระทำมีจजारกับด้วยเมียท่าน บ่ให้โลกเลี้ยวด้วยตาซัง แลชิงเย็บ บ่ให้ม้างสถูปเจดีย์ บ่ให้ตัดไม้ศรีมหาโพธิ์ บ่ม้างสังฆะเจ้าให้แตกเสียดกัน เจ้าก็ให้ท้าวพระยาทั้งหลายอยู่ในอันชอบสันนี้ก็มีแล ภิกขเวดูรากิกขุทั้งหลายเจ้าสุวรรณจักรกumarก็ให้ท้าวพระยาตั้งอยู่ในคองธรรมอันดีชุนันก็มีวันนั้นแล...”

(๑/๘/๑)

ความว่า ไม่ฆ่าคนชิงทรัพย์ ไม่กล่าวคำเท็จ คำสวง และคำขูขง ส่อเสียด ไม่ดื่มน้ำเมา ๕ ประการ คือ ไม่กระทำชู้กับเมียเขา ไม่ให้อิจจารินยา ไม่ให้ทำลายสถูปเจดีย์ ไม่ให้ตัดต้นไม้โพธิ์ ไม่ขูขงพระภิกขุสงฆ์ให้แตกแยก เจ้าก็ให้

ท้าวพระยาทั้งหลายตั้งอยู่ในธรรมอันชอบดังนี้ สุวรรณจักรกumar ก็ให้ท้าวพระยา
ทั้งหลายตั้งอยู่ในครรลองธรรมอันดีทุกประการ

๒. ผู้แต่ง ผู้คัดลอก และสมัยที่แต่ง

๒.๑ ผู้แต่ง

สุวรรณจักรกumar ไม่ระบุผู้แต่งไว้จึงไม่สามารถบอกนามผู้แต่งได้
สันนิษฐานว่าผู้แต่งคงเป็นปราชญ์ที่รู้หลักบาลีและเข้าใจในพระธรรมเป็นอย่างดี มีภาษาบาลี
ประกอบในเนื้อเรื่องมากและเนื้อหายังเป็นแง่คิดคำสอนคุณงามความดีพระเทศนา

๒.๒ ผู้คัดลอก

แม้ว่าจะไม่สามารถบอกได้ว่าผู้ใดเป็นผู้แต่งวรรณกรรมอีสานเรื่อง
สุวรรณจักรกumar แต่สามารถบอกได้ว่าผู้ใดเป็นผู้คัดลอก เพราะในตอนท้ายผูกได้บอกชื่อ
ผู้จารหรือผู้เขียนไว้ จำนวน ๕ ผูก จากจำนวนทั้งหมด ๘ ผูก ดังนี้

ผูกที่ ๒

“...ครูปาด เขียนขอให้ผู้ข้านี้อย่าได้ไปตกนรกแล...”

(๒/๑๘/๒)

ความว่า ครูปาดเป็นผู้เขียนขอให้ข้าพเจ้านี้อย่าได้ตกนรก

ผูกที่ ๔

“...ลิจจนาแล้วยามกองแสงเจ้าเฮี้ย เดือน ๕ แรม ๕ ค่ำ พร่ำว่าได้วัน ๗ ปีเมีย
เลขนั้น ผู้เขียน...”

(๔/๑๘/๒)

ความว่า เขียนเสร็จเมื่อเวลาบ่ายพลบค่ำ วันเสาร์ แรม ๕ ค่ำ เดือนเก้า
ปีมะเมียขนั้นเป็นผู้เขียน (ขนั้น คือ คำเรียกชื่อพระ)

ผูกที่ ๖

“...ลิจจนาแล้วยามตุลซ่าย เดือนเจียง ขึ้นค่ำ พร่ำว่าได้วัน ๗ ขอให้ผู้ข้านี้
ได้บุญ ครูปาดเขียนข้าเขียน ขอให้บิดามารดาของกระผมสันขอให้ได้”

ตั้งปรารภนา...”

(๖/๑๕/๒)

ความว่า เขียนเสร็จเมื่อเวลาเที่ยงถึงบ่าย วันเสาร์ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือนอ้าย
ขอให้ข้าพเจ้าได้นุญ ครูปาคเป็นผู้เขียนขอให้บิดามารดาของกระผมให้ได้สม
ปรารถนา

ผูกที่ ๗

“...เจ้าอธิการวัดบ้านจานใต้ ได้สร้างหนังสือลำสุวรรณจักรกumar ไว้กับศาสนา
พระพุทธรเจ้า เณรพุดเป็นคนได้พิจารณาแลได้เขียนนำแน...”

(๗/๒๐/๑)

ความว่า เจ้าอาวาสวัดบ้านจานใต้เขียนหนังสือเรื่องสุวรรณจักรกumar ไว้กับ
พุทธศาสนา สามเณรพุดได้ร่วมเขียนด้วย

ผูกที่ ๘

“...ห้วพบบ้านหวายเขียนหนังสือลำสุวรรณจักรกumarผูก ๘ ไว้กับศาสนา...”

(๘/๒๐/๒)

ความว่า พระพบบ้านหวาย เป็นผู้เขียนหนังสือเรื่องสุวรรณจักรกumar ผูก ๘ ไว้
กับศาสนา(ห้ว มาจากคำว่า เจ้าห้ว หมายถึง พระสงฆ์)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า สุวรรณจักรกumar สำนักวัดบ้านท่าตูม
ตำบลท่าตูม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม มีผู้จาร ๔ รูป คือ ครูปาค ขนน
สามเณรพุด พระพบบ้านหวาย ซึ่งเป็นบรรพชิตทั้งหมด

๒.๓ สมัยที่แต่ง

หนังสือผูกโบราณเรื่อง สุวรรณจักรกumar ไม่ปรากฏปีที่แต่งจึงไม่
สามารถบอกศักราชที่แต่งได้ แต่สามารถบอกศักราชที่คัดลอกไว้ได้เพราะปรากฏการบอก
ศักราชที่ท้ายผูกที่ ๗ ดังนี้

“...เขียนแล้ววัน ๗ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๑ ปีมะเมีย สก ๑๒๔...”

(๗/๒๐/๑)

ความว่า เขียนเสร็จเมื่อวันเสาร์ที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๔๕ ปีมะเมีย

จากข้อความข้างต้นกล่าวได้ว่า สุวรรณจักรกumar สำนักวัดบ้านท่าตูมได้
คัดลอกจากเมื่อ พุทธศักราช ๒๔๔๕ ปีมะเมีย อัญชก จุลศักราช ๑๒๖๘ รัตนโกสินทร์
ศักราช ๑๒๕

๓. ลักษณะคำประพันธ์

สุวรรณจักรกumar สำนัก วัดบ้านท่าตูม เป็นคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว
ที่เรียกว่า “ฉา” มีลักษณะเป็นสำนวนเทศน์มีการเล่าเรื่องโดยยกจุดฉียบท คือ การแทรก
ภาษาบาลีสัน ๆ แล้วแปลความบรรยายโดยใช้ภาษาอีสานสลับกันไปเรื่อย ดังตัวอย่าง
ข้อความต่อไปนี้

“...อด ในกาลเมื่อนั้น ราชา อันว่าพระยาในเมืองที่นั้นกล่าวบอกไพร่บ้าน
ชาวเมืองทั้งหลายกวาดแคว้ชำระบ้านทั้งมวลให้หมดคิงามชู่แห่งมัก เพื่อว่า
จักหล้นมรสพ ๗ วัน ๗ คีน ในเมืองที่นั้นก็มีแล สดุดทิวเส ครั้นถึงวันถ้วน
๗ นั้นมาสอดคังนั้น ราชา อันว่าพระยาก็เอาหมู่บริวารออกจากเวียงราชคหนครที่
นั้นก็เข้าไปสู่สวน อุทยานที่นั้นมากนักรู้มีวันนั้นแล...”

(๒/๕/๒)

ความว่า เมื่อนั้นขุนนางท้าวพระยาทั้งหลายก็บอกชาวเมืองให้ปิดกวาดทำ
ความสะอาดบ้านให้สะอาดสวยงาม เพื่อว่าจะได้เล่นมรสพในเมืองเป็นเวลา
๗ วัน ๗ คีน ที่นั้นแลครั้นถึงวันที่ ๗ พระราชาที่เอาหมู่บริวารออกจากเมือง
ราชคฤกษ์เข้าไปสู่สวนอุทยาน

“...อาวุโส ดุราเจ้าทั้งหลาย เอโก สกุโณ ยังมีนกดัวหนึ่งใหญ่นัก จดอุปทา
มีตีน ๔ อัน ตินิสี มีหัว ๓ อัน จตุวิสติ มีปีกขาว ๔ บินไปมาเที่ยวโลกว่า
อันสูท่านจักว่าได้อันใดนั้นจา เจ้าภิกษุทั้งหลายบ่อาจจักแก้ไขสักคนเข้าจึงฮับเอา
มาสำแดง...”

(๓/๑๓/๒)

ความว่า ดุราเจ้าทั้งหลายยังมีนกดัว มี ๔ เท้า มี ๓ หัว มี ๒๔ ปีก
บินไปมาในโลก ท่านว่าหมายถึงอะไร ภิกษุทั้งหลายไม่อาจจะแก้ไขปัญหาก็
สักรูปตัวเข้าจึงรับเอามาบอก

ในเนื้อความบางตอนของเรื่อง สุวรรณจักรกumar นั้นคำที่คล้องจองกันเหมือนร้อย(ฮ่าย) มีลักษณะเหมือนร้อยยาวของภาคกลางหรือร้อยยาวของอีสานที่นิยมใช้ในบทสุ่อขวัญ ลักษณะคำคล้องจองนี้เรียกว่า “คำก่าย”

ตัวอย่าง

“...ดูรา นางเทวีเฮย อย่าได้ให้โศกโศกา บัญฮามีก็จักได้หาได้เห็นกันกับภาค
เจ้าจอมราช โองการ บุญสมภารเจ้าคนน้องมีมากตามคังกูพี จักฮำเพ็งดูนี้กับฮ้าง
ว่าจักตายง่ายนา เหตุได้ฟังที่ว่าอันจาส่วนว่าคาบสี่คันไซย ก็ยังเอาไปกับตัวบพราก
เดี้ยวแท้ ฮอยว่าเทวบุตรแลเทวดาอันรักษาในป่าไม้ เอาไปซ่อนไปไว้เพ็งมีชะแล
ส่วนว่าเทวดาทังหลายกั้งบังไว้ บให้เสนาทังหลายเห็นแท้แล ส่วนว่าพระยา
ชุมพูเอกราช ก็ได้โลมอำมาตย์แลเสนา กับทังนางสุวรรณกุมมาเมียฮัก
อันเป็นอัครมเหสีเทวี ก็มีคังนี้แล...”

(๕/๑/๑)

ความว่า ดูรานางเทวีเฮย เจ้าอย่าได้โศกเศร้าไปเลย หากลูกมีบุญรักษาตนเราก้จะได้พบลูกเอง ขอใหน้องกิดดูเถิดว่า ลูกเรานั้นไม่ตายง่าย ๆ แน่ เพราะว่าคาบสี่คันไซยเขาก็เอาติดตัวไปค้ำยเสมอ พี่ว่าเทวดาอันรักษาป่าไม้แกลั้งชกนำให้หลงป่าแล้วบังไว้ไม่ให้เสนาทังหลายเห็น เป็นแน่ พระยาชุมพูเอกราชก็พูดปลอบใจนางสุวรรณกุมมาและเสนาอำมาตย์แล้ว ครั้นว่าพระยาชุมพูเอกราชกล่าวปลอบใจนางแล้วก็หันมาสนทนากับคนทังหลาย

จากตัวอย่างข้างต้น การใช้คำก่ายโดยยกจุดเด่นบทด้วยนั้นเป็นลักษณะของหนังสือเทศน์สันนิษฐานว่ามีที่มาจากเรื่องพระเวสสันดรชาดก มีลักษณะป็นร้อยแก้วแต่มีการสัมผัสคำในบางวรรคทางภาคกลางจะเรียกว่า กลอนเทศน์ ลักษณะการประพันธ์แบบนี้อีสานเรียกว่า ลำ (พรชัย ศรีสารคาม. ๒๕๕๑ : สัมภาษณ์)

๔. ตัวอักษรที่ใช้ในการบันทึก

สุวรรณจักรกumar สำนักวัดบ้านท่าคูม ตำบลท่าคูม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ใช้อักษรธรรมอีสานในการบันทึกวรรณกรรม ซึ่งเป็นอักษรที่มักใช้ในการบันทึกวรรณกรรมพุทธศาสนาถือกันว่าเป็นอักษรที่มีความศักดิ์สิทธิ์ของชาวอีสาน

๕. เรื่องย่อ

พระยาชมพูเอกราช เป็นกษัตริย์ครองเมืองเซตุน มีพระมเหสีทรงพระนามว่า สุวรรณกุมมาราเทวี ทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองอย่างสุขสงบ มีโอรส ๓ พระองค์ ได้แก่ นิลกumar พินทุมkar และสุวรรณจักรกumar ก่อนที่จะได้จุติจากสวรรค์ลงมาเกิดในเมืองมนุษย์นั้น สุวรรณจักรกumar เป็นเทวดาอยู่สวรรค์ พระอินทร์ได้อาราธนาให้จุติลงมาเกิดในเมืองมนุษย์เพื่อสร้างบารมีและโปรดสัตว์โลก ในครั้งนั้นบรรดาเทวดาและนางฟ้าจุติลงมาเกิดเพื่อเป็นบริวารจำนวนมาก

เมื่อสุวรรณจักรกumar เติบโตใหญ่อายุได้ ๗ ปี ก็ได้ส่งสอนหลักธรรมการปฏิบัติตนแก่ท้าวพระยาเมืองขึ้นทั้งหลาย ท้าวพระยาเหล่านั้นก็ยกย่องและนับถือสุวรรณจักรกumar ยิ่งนัก เมื่ออายุครบ ๑๖ ปี พระบิดาจะหาราชธิดาเจ้าเมืองขึ้นทั้งหลายมาให้เลือกเป็นชายา แต่สุวรรณจักรกumar คิดว่า หากรับราชธิดาเมืองใดเมืองหนึ่งแล้ว เมืองอื่น ๆ จะน้อยใจที่ไม่เลือกราชธิดาตนเองพลอยทำให้เกิดความบาดหมางกันเสียเปล่า จึงคิดจะหาชายาที่เป็นคนแคว้นอื่นแทน

กล่าวถึงพระยาวิฑูสุภราช อันพำนักที่เชิงภูเขาพระสุเมรุในป่าหิมพานต์มีบริวารจำนวนมาก แปดหมื่นตัว พระยาวิฑูสุภราชเป็นวิฑูขนาดใหญ่มีกายสีขาวเป็นวิฑูที่มีตบะและศีลธรรม บรรดาเทวดามักจะมาขอพึ่งกรรมเทศนาเป็นประจำ กาลครั้งหนึ่งพระยาวิฑูคิดอยากจะไปดูวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ในเมืองจึงคัดเลือก เอาบริวารที่แข็งแรงมีกำลังมากกว่าวิฑูธรรมดาถึงสี่พันเท่า จำนวน ๔ ตัว เข้าสู่เมืองราชคฤห์โดยมีเทวดาปิดบังร่างพระยาวิฑูและบริวารเพื่อไม่ให้มนุษย์เห็นด้วยเกรงว่าจะเกิดการตื่นตระหนกและทำร้ายพระยาวิฑู

เมื่อพระยาวิฑูและบริวารเข้าสู่เมืองราชคฤห์ได้ดูความเป็นอยู่ของคนแล้ว เทวดาที่รักษาพระยาวิฑูจึงเผยให้คนเห็นรอยเท้าของพระยาวิฑู ชาวเมืองเห็นรอยเท้าดังนั้น ก็ใคร่อยากเห็นตัวของพระยาวิฑู เทวดาจึงเผยร่างพระยาวิฑูให้ชาวเมืองเห็นครู่หนึ่งแล้วปิดบังเสีย จากนั้นพระยาวิฑูและบริวารจึงออกจากเมืองไปจนถึงสวนมะม่วงทำยมเมืองแล้วจึง

เคี้ยวกินผลมะม่วงสุกที่อยู่ต้นน้ำในสวนนางเขมาวดี ส่วนนางเขมาวดีก็อาบน้ำอยู่ที่ท้ายน้ำในสวนตนเอง มะม่วงสุกผลหนึ่งเผอิญหลุดจากปากพระยาวิวลอยตามน้ำลงมาจนถึงบริเวณที่นางเขมาวดีอาบน้ำนางจึงคว้าเอามารับประทาน

ต่อมานางเกิดตั้งครรถ์เพราะอำนาจของผลมะม่วงที่หลุดจากปากพระยาวิวลและให้กำเนิดบุตรสาวผู้หนึ่งตั้งชื่อนางอุมมาทนิต เมื่อนางอุมมาทนิตเติบโตใหญ่ก็เข้าไปเล่นกับชาวเมืองและล่วงรู้ว่าบิดาค้นเป็นวัวจึงขออนุญาตแม่ไปหาพ่อบิดาในป่าหิมพานต์จนพบแล้วอยู่ดูแลปรณนิบัติบิดาและวัวทั้งหลายในฝูงด้วยการชำระล้างที่อยู่ให้สะอาดทุกวันและตกแต่งที่อยู่ได้ดอกไม้ของหอมส่วนตนเองนั้นขึ้นไปอยู่บนยอดเสาแก้วที่เทวดาเนรมิตให้ วัวทุกตัวซาบซึ่งในน้ำใจของนางจึงยอมถอดเขาออกเพื่อสร้างเป็นปราสาทให้นางอยู่ โดยพระอินทร์เป็นผู้นำเขาวัวไปสร้างเป็นปราสาทเรียกว่า ปราสาทเขาคำ

กล่าวถึงสุวรรณจักรกumar ได้ขออนุญาตจากพระบิดาไปเที่ยวป่าหิมพานต์แล้วจึงนำเหล่าทหารเข้าไปล่ากวางในป่าหิมพานต์ ต่อมาเมื่อเทวดาตนหนึ่งแปลงกายเป็นกวางทองมาหลอกล่อให้พลัดหลงจากเหล่าทหารแล้วเข้ามาสู่ปราสาทเขาคำ สุวรรณจักรกumar ได้พบกับนางอุมมาทนิตและได้สนทนากันจนถูกอกถูกใจกันจึงอยู่ร่วมกัน สุวรรณจักรกumar อยู่ในป่าได้ ๓ เดือน จึงชวนนางอุมมาทนิตออกจากป่าพระอินทร์จึงเนรมิตให้ปราสาทเขาคำลอยไปตั้งที่หน้าเมืองเซตุน พระอินทร์ได้นำพระยาชมพูเอกราชเข้าไปในปราสาทเขาคำเพื่อพบกับสุวรรณจักรกumar พระยาชมพูเอกราชก็โงมมากที่สุวรรณจักรกumar กลับมาอย่างปลอดภัยจึงยกบ้านเมืองให้ครองแทนตนเองแล้วเฉลิมพระนามว่า พระยาสุวรรณจักรเอกราช พระยาสุวรรณจักรเอกราชได้เลื่อนเอาเนื้อเลือดและควักดวงตาให้ทานแก่ผู้มาขอเพื่อหวังผลทานนำไปสู่การหลุดพ้นจากวัฏฏะสงสารในภพหน้า ด้วยผลบุญจึงทำให้มีรูปโฉมที่งดงามยิ่งกว่าเดิมและมีดวงตาที่สามารถมองเห็นได้ไกลพันโยชน์ พระยาสุวรรณจักรเอกราชมีราชโอรสและราชธิดา ๒ พระองค์ คือ สุวรรณคันธะกุมารและนางสาขานิกุมารี เมื่อถึงกาลสมควรแล้วจึงสละราชสมบัติให้สุวรรณคันธะกุมารแล้วอบรมสั่งสอนด้วยหลักธรรมต่าง ๆ มากมาย จากนั้นพระยาสุวรรณจักรเอกราชและพระนางเขมาวดีก็ผนวชเป็นฤาษีบำเพ็ญเพียรอยู่ในป่าหิมพานต์ตามโบราณราชประเพณี จวบจนสิ้นอายุขัยก็ได้ไปเกิดเป็นเทวดาผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์

ฝ่ายพระยาสุวรรณคันธะปกครองบ้านเมืองสืบต่อจากพระยาสุวรรณจักรเอกราช เมื่อถึงกาลอันควรแล้วก็สละราชสมบัติให้โอรสสืบราชบัลลังก์แล้วเข้าป่าผนวชเป็นฤาษีบำเพ็ญเพียรเช่นกันกับพระยาสุวรรณจักรเอกราชจวบจนสิ้นอายุขัยจึงได้ไปเกิด

บนสวรรค์เช่นกัน

ตอนที่ ๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากวรรณกรรมอีสานเรื่อง สุวรรณจักรกumar ยังไม่มีผู้ใดปริวรรตและวิจัยมาก่อน ผู้ศึกษาจึงได้ศึกษางานวิจัยวรรณกรรมอีสานที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษา ดังนี้

นรินทร์ สีหัจกร (๒๕๔๘ : ๒๕-๑๕๘) ได้ศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่อง ลำตัดแตงคำ พบว่า ลำตัดแตงคำ เป็นวรรณกรรมที่มีคำสอนต่าง ๆ อาทิ สอนให้รู้จักโทษของตัณหา สอนให้ทำบุญ การสำรวมกาย วาจา ใจ ให้รู้จักการคบคนและการใช้วาทศิลป์

สมัย วรรณอุดร (๒๕๔๕ : ๑๓๕-๒๑๑) ศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมอีสานและลาวเรื่อง ลำพูขบา พบว่า ลำพูขบามีแกคคำสอนต่าง ๆ เช่น สอนให้เป็นผู้มีความกตัญญู สอนหลักการปกครองบ้านเมือง การพูด การทหาร เป็นต้น

ปรีชา อุยตระกูล และสุวัฒน์ ช่างเหล็ก (๒๕๒๗ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวรรณกรรมอีสานในเชิงจริยธรรม พบว่า วรรณกรรมอีสานมีจริยธรรมคำสอนสำหรับผู้ปกครอง คือ ทศพิศราชธรรม จริยธรรมคำสอนสำหรับบุคคลทั่วไป เช่น สอนให้รู้จักความสามัคคี สอนให้รู้จักการสำรวมกาย วาจา ใจ สอนให้รู้จักรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง และให้แสดงความเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ เป็นต้น

น้อมจิตย์ อนุฤทธิ์ (๒๕๔๒ : บทคัดย่อ) วิเคราะห์วรรณกรรมเรื่อง ท้าวกำพร้าว พบว่าท้าวกำพร้าวมีเนื้อหามุ่งสอนให้บุคคลมีความกตัญญู ความซื่อสัตย์ สอนให้ทำดียึดมั่นในความดี คำสอนเหล่านี้เป็นความเชื่อทางด้านพุทธศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติ

บุญธรรม ทองเรือง (๒๕๓๖ : ๒๑๓-๓๑๔) ได้ศึกษาวรรณกรรมคำสู่ขวัญอีสาน พบว่า คำสู่ขวัญอีสาน เป็นวรรณกรรมที่มีความงามทางด้านภาษาทั้งนี้ผู้ประพันธ์มุ่งเน้นภาษาที่เรียบง่าย เข้าใจง่ายแต่สามารถทำให้ผู้อ่านนี้ภภาพคล้อยตามได้ ทั้งยังแฝงหลักธรรมคำสอนในวรรณกรรมคำสู่ขวัญ คือ สอนบิคา มารดาให้ดูแลบุตร สอนบุตรปฏิบัติต่อบิคา มารดาด้วยการเชื่อฟังคำสอนของบิคา มารดา กตัญญูต่อบิคา มารดา สอนให้สามภรรยา รักและปฏิบัติดีต่อกัน และ การรู้จักหน้าที่ของตนเอง

พกา ปรีชาญาณ (๒๕๓๕ : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง จำปาสี่ต้น : การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมล้านนาไทย อีสานและลาว พบว่า จำปาสี่ต้นมุ่งสอนให้ประชาชน

ทำความเข้าใจละเว้นความชั่ว สอนการปฏิบัติตนตามครรลองคลองธรรม และหน้าที่ของตนเอง

วชิราพร วุฒิสาร (๒๕๓๔ : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง โลกนิติคำกาพย์อีสาน เพื่อศึกษารูปแบบและศิลปะการใช้ถ้อยคำ พบว่า โคลงโลกนิติคำกาพย์อีสานบันทึกด้วยตัวอักษรไทยภาคกลาง แต่ใช้รูปแบบการเขียนและใช้ภาษาถิ่นอีสาน มีความงามในด้านภาษาโดยเฉพาะภาพพจน์โวหาร ส่วนเนื้อหาอุดมไปด้วยแง่คิดคำสอนที่สอดคล้องกับคำสอนพุทธศาสนาทุกประการ

คณิงชัย วิริยะสุนทร (๒๕๓๒ : บทคัดย่อ) วิเคราะห์วรรณกรรมเรื่อง ขุนนางอ้าว สำนักนวนิยายพบว่า ขุนนางอ้าว เป็นวรรณกรรมที่อุดมไปด้วยหลักธรรมคำสอน เช่น สอนผู้หญิงให้รู้จักหน้าที่ของตนเอง ทั้งงานหัตถกรรม การทอผ้า งานบ้าน การทำอาหาร กรีขามารยาท สอนผู้ชายให้เกิดความหึกเหิมกล้าหาญหนักแน่น เด็ดเดี่ยวที่จะตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ เป็นต้น

วรรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริม (๒๕๓๒ : บทคัดย่อ) วิเคราะห์วรรณกรรมท้าวสูงหรือเจียงพบว่า วรรณกรรมเรื่องนี้มีมีถ้อยคำที่เป็นภาษิตคำสอนที่สอดคล้องมาจากความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อทางพุทธศาสนาอันเป็นตัวกำหนดให้วิถีชีวิตของผู้คนที่ดำเนินอยู่ในสังคม

สุเมธ อมพันธ์ (๒๕๓๒ : บทคัดย่อ) ศึกษาเปรียบเทียบสรรพสิทธิ์คำฉันท์ ฉบับภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสานและภาคใต้ พบว่า วรรณกรรมดังกล่าวมีลักษณะร่วมและลักษณะแตกต่างในองค์ประกอบที่ศึกษา เป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าทางโวหารภาพพจน์ และสอดคล้องคติคำสอนสะท้อนภาพชีวิตและสังคมของคนท้องถิ่น ได้เป็นอย่างดี

เกษร สว่างวงศ์ (๒๕๓๑ : บทคัดย่อ) ศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่อง นางผมหอม ฉบับล้านนา อีสานและไทยลื้อ สะท้อนภาพสังคมในยุคสมัยที่แต่งและมีแง่คิดคำสอน เช่น สอนให้พระราชอาภรณ์ครองแผ่นดินด้วยทศพิธราชธรรม สอนให้บุตรธิดามีความกตัญญู ให้รู้จักหน้าที่ของลูกที่ดี เป็นต้น

ยุพิน สุวรรณฤทธิ์ (๒๕๒๕ : ๒๓๓-๒๓๕) ศึกษาวรรณกรรมลาวเรื่อง ไก่แก้ว พบว่า ไก่แก้วเป็นวรรณกรรมที่แพร่หลายในแถบลุ่มแม่น้ำโขง เป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาสอดคล้องคติคำสอนบุคคลทั่วไป เช่น สอนให้ทำบุญ ให้โอบอ้อมอารี ไม่ข่มเหงผู้อื่น เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีคำสอนหญิง เช่น สอนให้ซื่อสัตย์ต่อสามี ปรนนิบัติสามี พูจาให้ไพเราะ เป็นต้น

นงลักษณ์ ขุนทวี (๒๕๒๕ : บทคัดย่อ) ศึกษาคุณค่าวรรณกรรมอีสานเรื่อง เลี้ยวสวาสดี จำนวนของขุนพรหมประศาสน์ พบว่า เรื่องเลี้ยวสวาสดีใช้ภาษาภาพพจน์ อย่างมีศิลปะและสะท้อนภาพความคิดและความรู้ของคนในอดีต นอกจากนี้ยังได้แทรกคติธรรมคำสอนที่เป็นเนื้อหาที่มีอิทธิพลต่อสังคมชาวอีสาน เช่น สอนชายในเรื่องการปฏิบัติตน สอนหญิงในเรื่องการดูแลบ้านเรือน เคารพสามี เป็นต้น

สุรีย์รัตน์ หาญคำ (๒๕๒๗ : ๔๑๕-๔๑๘) วิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน เรื่องสุริวงส์ ในการใช้ภาษาพจน์ พบว่า เรื่อง สุริวงส์ เป็นวรรณกรรมที่มีการใช้ภาษาแบบ ภาพพจน์อย่างมีศิลปะและมีหลักธรรมคำสอนที่มีคุณค่า คือ คำสอนลูก คำสอนขุนนาง คำสอนให้ทำความดีประพฤติดี

จากการศึกษางานวิจัยข้างต้นพบว่า การศึกษาวรรณกรรมอีสานมีการศึกษาทั้งด้าน รูปแบบการใช้ภาษา เนื้อหา และคำสอน โดยมีจุดมุ่งหมายในการศึกษาที่ต่างกัน งานวิจัย เหล่านี้บ่งบอกถึงลักษณะและแนวทางในการศึกษาวิจัยวรรณกรรมอีสาน ซึ่งผู้ศึกษาจะได้นำมาเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากวรรณกรรมอีสานเรื่องสุวรรณจักร กุมารต่อไป